

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra veřejného práva

Ústavní rámec svobody projevu

Diplomová práce

Constitutional framework of freedom of expression

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

doc. JUDr. Jan Kudrna Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Michal CUPAL

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 7. 3. 2022

Bc. Michal CUPAL

Poděkování

Za odbornou pomoc a podněty pro zpracování předkládané diplomové práce bych rád na tomto místě poděkoval vedoucímu práce panu doc. JUDr. Janu Kudrnovi Ph.D.

Za podporu v průběhu zpracování práce rovněž děkuji všem svým nejbližším.

ANOTACE

Práce pojednává o tématu, kterým je základní lidské právo – svoboda projevu. Je koncipovaná do tří hlavních částí. Nejprve je věnována pozornost pojmu a významu svobody projevu, včetně představení argumentů, které legitimizují její existenci a důležitost, a dále historickému vývoji. Navazující část práce popisuje právní úpravu. Primárně jsou rozebírány ústavněprávní aspekty. Předmětem zájmu je i úprava na mezinárodní úrovni a také četná vnitrostátní zákonná úprava. Důležitou problematikou je také působení svobody projevu v horizontálních vztazích. Třetí a poslední část se snaží o zmapování aktuálních otázek v oblasti regulace svobody projevu, a sice digitálních platforem, dezinformací a nenávistných projevů.

KLÍČOVÁ SLOVA

svoboda projevu * historie * základní práva * lidská práva * ústava * zákonná omezení * horizontální působení * zákon * digitální platformy * dezinformace * nenávist

ANNOTATION

The thesis deals with the topic of fundamental human rights – freedom of speech. It is designed in three main parts. First, attention is paid to the concept and meaning of freedom of speech, including the presentation of arguments that legitimize its existence and importance, and then to historical developments. The following part of the thesis describes the legislation. Constitutional aspects are primarily analyzed. The subject of interest is also the regulation at the international level as well as numerous national legal regulations. Another important issue is the effect of freedom of speech in horizontal relations. The third and final part seeks to map current issues in the regulation of freedom of expression, namely digital platforms, disinformation and hate speech.

KEYWORDS

freedom of expression * history * fundamental rights * human rights * constitution * legal regulation * horizontal effect * law * digital platforms * disinformation * hate speech

Obsah

Úvod	7
1 Ideová východiska a historický vývoj svobody projevu.....	9
1.1 Pojem svobody projevu	9
1.1.1 Nastínění právně-kulturních rozdílů v pojetí svobody projevu	12
1.2 Význam svobody projevu	13
1.2.1 Hledání pravdy a volný trh myšlenek.....	14
1.2.2 Občanská participace v demokracii.....	16
1.2.3 Autonomie a sebenaplnění člověka.....	17
1.3 Historické kořeny a vývoj svobody projevu.....	18
1.3.1 Obecný historický kontext svobody projevu	19
1.3.2 Historický kontext svobody projevu na našem území.....	21
2 Platná právní úprava svobody projevu.....	27
2.1 Listina základních práv a svobod	27
2.1.1 Článek 17 Listiny.....	28
2.1.2 Systematické souvislosti	31
2.1.3 Vztah k dalším základním právům a svobodám	32
2.2 Zakotvení svobody projevu na mezinárodní úrovni	33
2.2.1 Vývoj mezinárodněprávní úpravy svobody projevu	34
2.2.2 Evropská Úmluva a její vztah k české Listině a k unijní Listině	35
2.3 Zákonná úprava svobody projevu	36
2.3.1 Regulace sdělovacích prostředků	38
2.3.2 Regulace reklamy.....	40
2.3.3 Soukromoprávní limitace.....	42
2.3.4 Trestněprávní souvislosti.....	44
2.4 Vertikální a horizontální působení svobody projevu	45
3 Soudobé problémy v oblasti svobody projevu.....	48

3.1	Digitální platformy.....	48
3.1.1	Soukromé společnosti ve střetu s veřejným zájmem.....	48
3.1.2	Právní rámec a odpovědnost digitálních platforem.....	51
3.1.3	Plánovaná právní úprava digitálního prostoru	54
3.2	Dezinformace	56
3.2.1	Právní rámec boje proti dezinformacím.....	58
3.2.2	Problematické aspekty boje proti dezinformacím	59
3.3	Nenávistné projevy.....	63
3.3.1	Právní rámec nenávistných projevů	64
3.3.2	Nenávist na internetu	67
3.3.3	Problematické aspekty boje proti nenávisti	69
Závěr	72
Seznam použité literatury	74

Úvod

Četnost diskusí na téma svobody projevu odpovídá nejen jejímu významu, ale také její komplexní povaze, jak je tomu ostatně i u mnoha jiných základních práv. Mezi ostatními lidskoprávními instituty je však svoboda projevu svým způsobem unikátní. Předkládaná diplomová práce se snaží o postihnutí těch aspektů, které jsou v problematice svobody projevu vnímány jako zásadní. A to i přes značnou pluralitu přístupů, pro oblast společenských fenoménů typickou – ať jde o návrhy *de lege ferenda* nebo o širokou škálu interpretací platných právních norem. Právě právní normy, které daný předmět zájmu regulují, jsou pevným základem, ze kterého tato diplomová práce primárně vychází. Skutečnosti v práci uvedené se opírají o odbornou literaturu, o rozhodovací praxi soudů a o další relevantní zdroje. Využity byly zejména metody analytické, syntetické a deskriptivní. Samotná práce se člení do tří hlavních částí, které představují svobodu projevu ze třech různých perspektiv.

První kapitola je zejména úvodem do problematiky a představuje svobodu projevu ze všeobecného hlediska. Zabývá se pojmoslovím, právně-kulturními rozdíly, významem svobodného vyjadřování, historickým kontextem a popisem historického vývoje svobody projevu. Jde tedy o jakýsi ideový, filozofický a historický základ svobody projevu, podstatný pro správné uchopení zbytku práce. Druhá kapitola se do značného detailu zabývá svobodou projevu z pohledu ústavního práva, jeho vztahem k dalším právům a svobodám a vzájemnými souvislostmi. Přehlédnuto není ani mezinárodněprávní zakotvení svobody projevu. Důraz je však věnován spíše její vnitrostátní zákonné regulaci a popisu nebo alespoň uvedení důležitých veřejnoprávních i soukromoprávních omezení, aktuálně platných. Svět, ve kterém žijeme, se však neustále dynamicky vyvíjí a vytváří nové výzvy, kterým musíme čelit. Děje se tak také na poli svobody projevu. Soudobým výzvám je proto věnována poslední kapitola.

Cílem diplomové práce je, mimo vysvětlení a objasnění konstrukce svobody projevu jako takové, zejména zamyšlení se nad aktuálními otázkami jejího omezení. Atraktivita těchto otázek ve světle nedávných i současných událostí pro mne byla jasným motivem pro výběr tématu mé diplomové práce.

Sociální sítě, dezinformace nebo nenávistné projevy – to vše je velmi diskutovaným tématem. Naštěstí, neboť tato míra diskuse vypovídá nejlépe o samotné úrovni svobody projevu a ve výsledku i o stavu svobodné společnosti. Zda soudobé tendence svobodu projevu více omezovat představují pro svobodnou společnost negativní jev, nebo zda jde o důvody legitimní a kritika je bezpředmětná, nechť posoudí čtenář sám. Aniž bych chtěl jakkoliv zdůrazňovat svůj osobní názor, osobně věřím, že k restrikcím v oblasti svobody projevu je potřeba přistupovat s maximální opatrností.

Ústavní právo na svobodu slova je účinným lékem ve společnosti tak rozmanité, jako je ta naše. Je navrženo tak, aby zabránilo vládě omezovat veřejnou diskusi a dalo možnost každému z nás rozhodovat o tom, jaké názory mohou být vyjádřeny, v naději, že taková svoboda povede k lepší občanské společnosti a dokonalejšímu politickému zřízení, a ve víře, že žádný jiný přístup by se neshodoval s předpokladem důstojnosti a volby jedince, na kterém spočívá náš politický systém. Že se ovzduší může občas zdát plné slovní kakofonie, není známkou slabosti, nýbrž síly. Nezapomeňme, že v tom, co vypadá jako nechutné zneužití privilegia jednotlivce, se opravdu skrývají tyto základní společenské hodnoty.¹

¹ jde sice tezi z amerického prostředí, ale z mého pohledu univerzálně použitelnou; případ Nejvyššího soudu USA: Cohen vs. Kalifornie; citováno podle: STROSSEN, Nadine. Nenávist: proč bychom se jí měli bránit pomocí svobody projevu, nikoli cenzurou. Praha: Institute H21, 2021. Na ramenou obrů. ISBN 978-80-907820-1-3, str. 78.

1 Ideová východiska a historický vývoj svobody projevu

1.1 Pojem svobody projevu

Svoboda projevu, stejně jako každý právní institut, je ve svém výkladu a aplikaci výrazem nějaké hodnotové orientace. V našich podmínkách jde v současnosti o orientaci liberální (viz. doktrína minimálního státu), neboť v široké sféře, vytvořené právními předpisy nejvyšší právní síly, není za suveréna považován stát, ale jednotlivec. Lidská práva jsou právy jednotlivců. Svoboda projevu je jedno z nich, ovšem vyplývá z ní možnost (resp. nutnost) realizace s jedinci jinými. Společně s ostatními, především politickými právy, by měla být základem garantované plurality a umožňovat koexistenci i proměnlivost většinových i menšinových proudů v jejich mezích.² Jedním z účelů je i vytváření meze uplatnění vůle většiny.³

Garance svobody projevu je dnes nedílnou součástí ústavy každého demokratického státu⁴, neboť je obsahem mezinárodně sdílené doktríny lidských práv a shody mezinárodního společenství zaštitěné autoritou nejvyšších soudních orgánů, které přisuzují jednotlivcům určitá práva, a zajišťují tak jejich svobodu a důstojnost.⁵

Svoboda projevu je především subjektivním veřejným právem (garantující oblast, do které nemá být zasahováno státem), náležející fyzickým i právnickým osobám, které je zakotveno a chráněno na úrovni ústavní i mezinárodní. Je třeba však brát v úvahu také skutečnost, že svoboda projevu má svoji objektivní hodnotu a význam pro celou společnost a její vývoj, a to je vyjádřeno požadavkem na

² BOGUSZAK, Jiří. K problematice svobody projevu v právu České republiky. Acta universitates carolinae. Praha: Karolinum, 1997, 1996(1-2). ISSN 0323-0619, str. 101–102.

³ srov. čl. 6 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky v posledním znění (dále jen „Ústava“)

⁴ BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4, str. 30.

⁵ SUDRE, Frédéric. Mezinárodní a evropské právo lidských práv. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 8021014857, str. 12.

pozitivní přístup státu k její ochraně a promítá se do celého právního řádu. Důkladně je, jako právo, rozebrána v následující kapitole, ovšem považuji za účelné vymezit základní terminologické otázky na samém začátku mé diplomové práce.

Legální definici slovního spojení „svoboda projevu“ nalzáme ve vícero lidskoprávních katalogích. Z příslušných článků české Listiny základních práv a svobod⁶ i mezinárodních dokumentů (mimořadně i zdrojů Listiny), které jsou nevýznamnějšími platnými prameny tohoto práva, lze extrahovat shodné znaky a zobecnit podstatu obsahu svobody projevu. Za její základ považuji *právo nerušeně vyjadřovat své názory, které je rozvedeno příkladným výčtem způsobů jeho realizace, a které nepochybně počítá s možností určitých omezení, ke kterým může dojít za splnění zákonem stanovených předpokladů.*

Svoboda projevu je z pohledu různosti adresátů právem absolutním (působícím erga omnes). Z pohledu teorie základních práv však absolutní povahu nemá, protože není neomezené. Svoboda jedince ve společnosti je ze své podstaty omezena zásadou non laedere. Právo tedy implikuje povinnost nepoškozovat druhého, neomezovat jeho svobodu (aspekt rovnoprávnosti). Dalším faktorem je přípustnost omezení zvenčí – omezení mocí, resp. zákonem, za účelem ochrany dalších hodnot. V. Knapp k tomu uvádí, že *by se dalo aforisticky říct, že svoboda projevu záleží v tom, že si každý může povídat, co chce, a nikdo mu v tom nesmí bránit, ledaže by ovšem mu v tom bránit směl.*⁷

Důležitým aspektem svobody projevu je její vztah a provázanost s ostatními (často odvozenými) právy, která jsou obsažena ve všech zásadních lidskoprávních dokumentech (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, právo shromažďovací a sdružovací apod.). Jejich účelem je pospolu tvořit zábranu ideové indoktrinace občanů státní mocí a jsou významným prvkem liberální demokratické společnosti, neboť tu si nelze představit bez názorové plurality. Použití výrazu „svoboda“ je možno vysvětlit důrazem na garanci

⁶ republikována jako usnesení ČNR č. 2/1993 Sb. v posledním znění (dále jen „Listina“)

⁷ KNAPP, Viktor. Antimonie svobody projevu. Acta universitates carolinae. Praha: Karolinum, 1997, 1996(1-2). ISSN 0323-0619, str. 88.

autonomní sféry jednotlivce a nezbytné minimum zásahů státu v této oblasti.⁸ Se svobodou projevu je komplementárně spjata právo na informace. Pojmovým znakem projevu je vždy určité množství informací a každý, kdo disponuje určitými znalostmi a informacemi má právo své názory svobodně vyjadřovat.

Pojem „projev“ je velmi obsáhlý a není snadno definovatelný, protože neexistuje striktní hranice, která by odlišovala projev od jiného jednání a která by byla univerzální, aby platila stejně pro všechny případy. M. Bartoň zdůrazňuje, že *sice český jazyk může chápat pojem „projev“ poměrně široce, tedy jako jakékoli „projevení se“, jakékoli jednání, jakýkoli „projev“ vůle. Svoboda projevu však negarantuje jakékoli „projevení se“ navenek, tedy jakékoli jednání či chování, zde bychom spíše hovořili o svobodě jednotlivce jako takové. Naopak pro vymezení rozsahu svobody projevu je důležité mezi „projevem“ v ústavním slova smyslu a jiným projevením se, tedy jiným jednáním, rozlišovat.*⁹

Způsoby realizace svobody projevu bývají právně upraveny demonstrativně (Listina zaručuje šíření názorů slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem). Vyvodit ve všech případech závěry, které konkrétní jednání je nebo není „projev“, však není ze samotné právní úpravy možné. K takovému účelu existuje v literatuře řada teoretických kritérií. Ku příkladu podle K. Greenawalta je podstatné kritérium, zda pronesená slova v mezilidské komunikaci mění „normativní prostředí“.¹⁰ Pokud ano (zřejmě by se jednalo o různé nabídky, dohody, výzvy, pokyny, příkazy, ale také o vyhrožování či hrozby), svoboda projevu se neaplikuje. Mimo právní úkony (např. uzavírání smluv) tak jde i o vyloučení společensky škodlivého jednání verbální povahy (pohrůžka násilím u loupeže). Aplikace svobody projevu je naopak možná u tzv. symbolických projevů (je-li názor vyjadřován např. způsobem oblékání, ničení nebo poškozování věcí), nesmí však mít povahu fyzického útoku. Do režimu svobody

⁸ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 582.

⁹ BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4, str. 41.

¹⁰ viz. GREENAWALT, Kent. Fighting Words: Individuals, Communities, and Liberties of Speech. Princeton University Press, 1996. ISBN 9780691026008.

projevu bývá řazeno i právo mlčet nebo jinak nekonat, jde-li o jednání, do kterého je osoba nucena. Detailně se této problematice věnuje M. Bartoň ve své publikaci Svoboda projevu: principy, garance, meze.¹¹

Skutečnost, že se svoboda projevu často řadí právě k právům politickým, neznamena, že by jí byla chráněna pouze politická vyjádření, byť právě to bylo vždy primárním účelem. Například P. Jäger a P. Molek přichází s vymezením projevu, když za něj označují *prakticky všechny způsoby, kterými jedinec může zveřejnit svůj názor, argumentaci, umělecký nápad, či vyjádřit podporu některé názorové straně*.¹² Lze tak uvažovat i dle Evropského soudu pro lidská práva¹³, z jehož rozhodovací činnosti lze vyzorovat diferenciaci projevů na politické, umělecké a komerční, ačkoliv právě politickým projevům je přiznána nejvyšší míra ochrany¹⁴, a kritéria pro posouzení legitimacy jejich omezení jsou nejpřísnější.

1.1.1 Nastínění právně-kulturních rozdílů v pojetí svobody projevu

Rád bych nastínil určité odlišnosti, determinované typem právní kultury, spočívající v rozdílném chápání svobody projevu v evropském pojetí od toho v USA. První dodatek Ústavy USA¹⁵ negarantuje „svobodu projevu“, ale používá pojmy „svoboda slova“, „svoboda tisku“, které jsou z jazykového hlediska užší a je nutno je interpretovat extenzivně, protože klíčová není forma vyjádření, ale smysl určitého jednání, respektive účel tímto jednáním něco sdělit. Svoji roli zde sehrál také technologický vývoj a nově vznikající formy projevoování se. První dodatek nadto nezpřesňuje způsob realizace svobody projevu. V USA mimo tohoto pozitivního výčtu chybí i pravidla pro případy omezení svobody projevu – oboje řeší soudní praxe a doktrína.

¹¹ tamtéž, str. 39–62.

¹² JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 27.

¹³ dále jen „ESLP“

¹⁴ viz. např. Handyside proti Spojenému království ze dne 7. prosince 1976, stížnost č. 5493/72.

¹⁵ First Amendment [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: https://www.law.cornell.edu/constitution/first_amendment

Moderní lidskoprávní katalogy přišly s obecnějším výrazem „svoboda projevu“, a zpravidla upřesňují rámec její ústavní regulace prostřednictvím výčtu způsobů její realizace. V evropském kontextu je „svoboda projevu“ vhodnější pojem, i proto že jde o pojem již zaužívaný, který lépe koresponduje s jeho ústavním obsahem, a drží se ho jak mezinárodní úmluvy, tak v Evropě i vnitrostátní ústavní úprava.¹⁶

Dále lze shrnout, že evropská koncepce připouští předem možnost omezení svobody projevu a posuzování proporcionality její ochrany s ochranou jiných práv nebo veřejných statků, které jsou s ní v kolizi. V USA je formulace na ústavní úrovni jednoznačná a výjimky z ochrany svobody projevu nepřipouští. Úroveň ochrany je tak velmi silná a omezení z důvodu obsahu projevu je velmi přísně testováno.¹⁷

Otázka definování určitého jednání jako „projevu“ je v evropském prostředí klíčová pro aplikovatelnost příslušného ustanovení, které jej ochraňuje. I přes to však může, při poměrování s jinými kolidujícími právy, dojít k jeho omezení. V USA, vzhledem k charakteru silné ochrany Prvním dodatkem nelze než v určitých případech některé projevy z ústavní ochrany vyloučit, resp. je za projev ani nepovažovat.¹⁸

1.2 Význam svobody projevu

Základním principům svobody projevu se v literatuře věnuje řada teorií. Dochází tak k vymezování jednotlivých argumentů, které odůvodňují její podstatu. Argumenty ve prospěch svobody projevu jsou zpravidla odvozeny z určitých filozofických východisek, která objasňují význam této svobody ve společnosti. Lze shrnout, že v odborných publikacích se nejčastěji opakují tři klasické argumenty ve prospěch svobody projevu, nicméně okrajově bývají zmiňovány i jiné, méně

¹⁶ BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4, str. 32–34.

¹⁷ tzv. strict scrutiny, viz. tamtéž, str. 38.

¹⁸ tamtéž, str. 62.

známé argumenty, které mohou mozaiku důvodů ospravedlnění svobody projevu doplnit a poskytnout tak komplexnější vhled. Problematiku uceleně zpracoval J. Piňos, jehož prací *Genealogie filosofického ospravedlnění svobody projevu*¹⁹ je inspirován následující text, představující tři hlavní argumenty ve prospěch svobody projevu.

1.2.1 Hledání pravdy a volný trh myšlenek

Tento argument formuluje jako první J. Milton ve svém textu *Aeropagatica*. Kritizuje anglický systém licencí na vydávání textů veřejnosti, který monopolně spravoval král. Podle Milтона se pravda stává pravdou při střetu s tím, co je nepravdivé. Samotná pravda tak nepotřebuje státní pomoc ve formě právních norem. Víra i vědění musí být vystaveny neustálým intelektuálním debatám a pro vyvrácení mylných myšlenek je lepší jejich prozkoumání a odmítnutí na základě argumentů, než je kategoricky zakazovat. Milton zastával teorii, že pravda a rozum jsou člověku dány Bohem, cenzuru považoval za opatření Bohu odporující.²⁰

Mimo argument o hledání pravdy Milton nabízí další praktické argumenty. Například plošná cenzura podle něj není prakticky realizovatelná, protože zákazem knih nedosáhneme vymýcení daných názorů, které budou žít dál, minimálně v ústním podání. Milton také pochybuje o tom, že je možné mít nechybní cenzory, ať jsou státem dané normy sebesprávnější. Domníval se také, že jestliže by stát zabránil možnosti vyjádření určité myšlenky bez odůvodnění, lidé by mohli mít pochyby o tom, zda není ona potlačovaná myšlenka lepší než ta oficiální vládní, což by mohlo vést k občanským nepokojům ohrožujícím stabilitu režimu.²¹

¹⁹ PIŇOS, Jakub. *Genealogie filosofického ospravedlnění svobody projevu*. Jurisprudence [online]. 2017, 26(2), 24–35 [cit. 2021-10-29]. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <http://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/genealogie-filosofickeho-ospravedlneni-svobody-projevu.m-238.html>

²⁰ JOHN, Milton. *Areopagitica, with a Commentary by Sir Richard C. Jebb and with Supplementary Material* [online]. Cambridge, 1918 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: http://files.libertyfund.org/files/103/1224_Bk.pdf

²¹ tamtéž

V návaznosti na Miltonův argument publikuje J. S. Mill, který navazoval na přirozenoprávní teorii, stejně jako na ideu reprezentativní demokracie. Jedním z jeho nejvýznamnějších textů je jeho spis O svobodě. Podle Milla člověk není neomylný a pravdu nalézá díky společenské diskusi, ta pak působí na jeho názory a naopak. Snaží-li se společnost diskusi na určité téma umlčet, předpokládá svou neomylnost a okrádá tak sebe sama. Kritizované autority sice mohou namítat neužitečnost určitého názoru, ale to se míjí s podstatou hledání pravdy, protože užitečnost je sama věc názoru. Roli při hodnocení názoru nesmí hrát ani morálka, ctnost či moudrost jednotlivce. Mill dává za příklad ctnostného Sokrata, který byl za své názory státem odsouzen, a moudrého Marca Aurelia, který ale perzekvoval křesťany. Sokratovo učení se i přesto rozšířilo, stejně jako později křesťanství. Tvrzení, že pravda časem vždy zvítězí je však třeba odmítnout, protože pro vítězství určitého názoru je třeba reálná síla jeho protagonistů. Příkladem budiž církevní reformátoři, kteří zvítězili až poté, co dosáhli reálné převahy a síly na to, aby je někdo porazil.²²

Mill věří, že je možné nalézt univerzální, téměř nezpochybnitelné pravdy a nevyřešených společenských otázek tak bude časem ubývat. Ona nalezená pravda by však měla být neustále prověřována, aby se z ní nestalo mrtvé dogma. Pokud neexistují názoroví oponenti, stává se obtížnějším pravdu pochopit. Pravda má tedy bojovat o svou existenci, aby nebyla zapomenuta anebo zpochybnována. Právě živá diskuse se nejlépe předává dalším generacím. Podle Milla jsou relevantní i mylné a nekonformní názory, protože mohou, ve specifických případech, onu pravdu doplnit. Uvádí příklad s křesťanskou morálkou, která vznikla názorovými střety a seskupením více vlivů. Stěžejní pro nastavení mezí svobody projevu je pro Milla princip újmy²³, tedy že vláda může zasahovat proti vůli jednotlivce jen v případě, kdy je účelem zabránění způsobení újmy jinému.²⁴

²² MILL, John Stuart. O svobodě myšlení a slova. Praha: H2I, 2020. ISBN 978-80-907820-0-6, str. 15–29.

²³ blíže PILAŘ, Miroslav. Liberalismus J. S. Milla. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Katedra filosofie. Vedoucí práce doc. PhDr. Ivana Holzbachová, CSc.

²⁴ tamtéž, str. 34–53.

O. Holmes u soudního případu *Abrams v. US.*²⁵ klade důraz na samotný proces hledání pravdy, který má dle něj nejvyšší hodnotu. K dosažení dobra je nejlepším prostředkem volný trh myšlenek, které si vzájemně konkurují a postupně tak odhalují pravdu. Na rozdíl od Milla, který přikládal největší hodnotu cíli, Holmesovi nešlo o samotné nalezení pravdy, nýbrž o onen proces (analogický s pohledem klasických liberálních ekonomů). U případu *Schenck v. US.* zazněl k teorii svobody projevu druhý důležitý Holmesův příspěvek. Podle něj u jakéhokoliv projevu, který je standardně pod ochranou Prvního dodatku, mohou rozhodovat dané podmínky a okolnosti jeho provedení o jeho omezení.²⁶

1.2.2 Občanská participace v demokracii

Americký soudce L. Brandeis ve známém sporu *Whitney v. California* tvrdí, že cílem amerických otců zakladatelů bylo vytvořit stát, kde bude více diskuse než jejího útlaku. Za největší ohrožení svobody vnímal nečinné občany a absenci veřejné diskuse, která by měla být základním principem americké vlády.²⁷ Tímto argumentem se zabývá také A. Meiklejohn a tvrdí, že americký národ se nebojí žádných myšlenek, jestliže o nich má možnost přemýšlet. Demokracii definuje jako sebevládu lidí a jejich informovanost považuje pro funkčnost demokracie za nezbytnou. Jestliže by docházelo k manipulaci s myšlenkami ze strany vlády, nejedná se o skutečnou demokracii.²⁸ Meiklejohnovu teorii lze shrnout na požadavek, že aby byla zajištěna řádná demokratická vláda, názor musí být vyslyšen bez ohledu na to, kdo jej publikuje i na jeho obsah.

²⁵ *Abrams v. United States*, 250 U.S. 616 (1919) [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/250/616/case.html>

²⁶ viz. *Schenck v. United States*, 249 U.S. 47 (1919) [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/249/47/>

PIŇOS, Jakub. Genealogie filosofického ospravedlnění svobody projevu. *Jurisprudence* [online]. 2017, 26(2), 24–35 [cit. 2021-10-29]. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <http://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/genealogie-filosofickeho-ospravedlneni-svobody-projevu.m-238.html>

²⁷ *Whitney v. California*, 274 U.S. 357 (1927) [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/274/357/>

²⁸ MEIKLEJOHN, Alexander. *Free Speech and its Relation to Self-Government*. The Lawbook Exchange, 2011. ISBN 1584770872.

Argument občanské participace rozpracoval také R. Dworkin, dle něhož by měl mít jednotlivec prostor pro vyjádření se k tématu, které je předmětem veřejného politického rozhodování, a které by mělo procházet svobodnou diskusí. Dle Dworkina tak nikdo v demokracii nemá právo nebýt uražen či dotčen.²⁹

1.2.3 Autonomie a sebenaplnění člověka

Stejně jako předchozí argument, staví i tato koncepce svobody projevu na právech jednotlivce. Zde autoři kladou důraz na určitý osobní prostor kolem jednotlivce, který, má-li jedinec a potažmo celá společnost být svobodná, je nenarušitelný. Součástí takové autonomie je možnost šířit jakékoliv myšlenky, a jakýkoliv zásah by znamenal nepřípustné narušení individuálního jednání dané osoby. T. Scanlon například v tomto ohledu dochází k závěru, že vede-li určitý projev k rozšíření falešné představy, není to ještě důvodem k restrikcím. Stejně tak by neměl být právně postihován projev, který sice způsobil újmu, ale toho, kdo konal, pouze vedl k přesvědčení, že takový čin má smysl vykonat. Mluvčí nemůže nést zodpovědnost za posluchače, který má vycházet z racionální autonomie jednotlivce, a má sám zvážit, zda je onen projev mluvčího dostatečným důvodem pro konání.³⁰

E. Baker uvádí princip, podle kterého člověk, který promlouvá, odhaluje sám sebe a umisťuje se v prostoru ostatních lidí a jejich myšlenek. Onen prostor nazývá formální autonomií – vláda do něj nesmí vstupovat, protože by skrze právo neměla člověka zbavovat svobody tvořit si své vlastní názory.³¹

Svoboda projevu je ovšem podmíněná kontextem doby a společnosti, dobovým významem slov a jejich interpretací. Otázka vhodnosti konkrétních projevů se tak může časem významně měnit. Bartoň vnímá svobodu projevu jako

²⁹ Dworkin R., Foreword, In: HARE, Ivan a James WEINSTEIN. Extreme Speech and Democracy. Oxford, [online]. 2009 [cit. 2021-10-28]. ISBN 9780199548781. Dostupné z: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199548781.001.0001/acprof-9780199548781-chapter-3>, str. V–IX.

³⁰ SCANLON, Thomas. A Theory of Freedom of Expression. Philosophy & Public Affairs [online]. 1972, 1972, 1(2) [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2264971>, str. 209–213.

³¹ BAKER, Edwin. Human Liberty and Freedom of Speech. Oxford, 1993. ISBN 9780195079029, str. 73–88.

spíše historicky vyvinutou danost, protože bez ní jak jednotlivec, tak i společnost prakticky nemůže existovat, a to bez ohledu na její faktickou ochranu státem. V soudobých demokratických zemích proto již nejde toliko o ospravedlnění svobody projevu, ale o zdůvodňování jejího omezení. V podstatě tak lze výše uvedené argumenty využít – namísto snahy o teoretické zdůvodnění svobody projevu – jako pomocná kritéria k posuzování legitimacy jednotlivých případů jejího omezování.³²

1.3 Historické kořeny a vývoj svobody projevu

Nutno konstatovat, že filozofie nebyla nakloněna ve prospěch svobody projevu vždy. Pro ilustraci Jäger a Molek uvádí myšlenky Platóna. Jako zřejmě první významný myslitel, který se této problematice věnoval, se postavil na stranu odpůrců svobody projevu. Paradoxem je, že jeho předchůdce a učitel Sokrates, byl kvůli realizaci této svobody formou veřejného vyučování odsouzen a stála ho život.³³ Platón ve své Ústavě³⁴ požaduje regulaci a omezování veškeré umělecké tvorby (a to včetně děl Homéra, jako nejuznávanější autority antické literatury), s cílem sociálně-inženýrské přestavby společnosti.

Duchovně-historické kořeny lidských práv jsou velmi rozmanité. Jejich obsah je proměnlivý v čase, skrze všechny etapy filozofického vývoje a vývoje lidstva jako takového. Pro všechna tato práva, svobodu projevu nevyjímaje, byla zásadní koncepce přirozeného práva, která vyjadřovala revoluční filozofii ohrazující se vůči dosavadním poměrům ve společnosti. Katalogy, které vznikaly v období buržoazních revolucí, již můžeme pokládat za ideové zdroje těch současných.

³² BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4, str. 25–27.

³³ JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 28–29.

³⁴ Platón: Ústava [online]. 3. Praha: Oikoymenh, 2001 [cit. 2021-11-04]. ISBN 80-86005-28-6. Dostupné z <http://socrates.c.sweb.cz/Semin%C3%A1%C5%99e/Filosofick%C3%BD%20semin%C3%A1%C5%99/K%20%C4%8Detb%C4%9B/1207%20Platon-%C3%9Astava.pdf>, str. 61.

1.3.1 Obecný historický kontext svobody projevu

*Svoboda projevu patří k nejstarším ústavně garantovaným svobodám.*³⁵ Jako předchůdce moderních zakotvení základních práv a svobod obecně bývají zmiňovány středověké charty, kdy si stavy a církev vynucovaly prohlášení panovníka k potvrzení a ochraně svých starých privilegií a zvykových práv. Náznaky zakotvení svobody projevu a ideové zdroje pozdějších katalogů pocházely zejména z anglických tradic 17. století. Za historicky nejdůležitější se pokládá anglická Listina práv (1689), kde je svoboda projevu fixována v podobě privilegia svobodného parlamentního projevu, který nemá být rušen zvenčí. Areopagitica (1644), proslulé pojednání Johna Milтона (viz. podkapitola 1.2.1) je apelem na parlament, ve kterém žádá svobodný, nelicencovaný tisk. Právo na svobodný projev a na svobodný tisk tak soudobým anglickým filozofům umožňovalo jak odrážet útoky na svobody již vydobyté, tak řešit záležitosti, které byly kontinentální Evropě zapovězeny, a kde se teprve usilovalo alespoň o základní omezení cenzury.³⁶

Obdobím rozkvětu úvah zastávajících svobodu projevu bylo osvícenství. Pojetí člověka v osvícenství spočívá v nahlížení na něj jako na individuální osobnost, a svoboda projevu a právo vyjadřovat a šířit své názory byly centrálním požadavkem v katalogu svobod. Byly odmítány zděděné autority a základem se stal rozum, jako hnací motor pokroku ve společnosti. Právo na svobodný projev je tedy, více než jiná práva, spojeno s ideami této epochy a myšlenkového směru, racionalismu. Situace v Anglii měla vliv na ústavní prvopočátky svobody projevu, když byla nejstarší a dosud platná Ústava USA doplněna (1789 resp. 1791) o práva zakotvená ve Virginské listině práv (která poprvé zaručovala základní práva na té nejvyšší – ústavní – úrovni) formou deseti dodatků. Dodatek I. Kongresu USA zakazuje zákonem omezovat svobodu slova a tisku. Inspirována zmíněnými dokumenty a ovlivněna šířením myšlenek osvícenství, vznikla i v kontinentální právní kultuře idea právní deklarace základních práv a svobod.

³⁵ BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4, str. 29.

³⁶ JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 30.

Svobodu projevu tak uznala francouzská Deklarace práv člověka a občana (1789), která odrážela cíle a ideály francouzské revoluce. Požadavek svobodného projevu a svobodného tisku se začal následně šířit Evropou.³⁷

V době buržoazních revolucí se svoboda projevu formovala jako veřejné subjektivní právo, jehož pojetí bylo založené na filozofii přirozeného práva, které chápalo stát jako společenství svobodných občanů, a které individuální zájmy každého člověka chrání spolu se zájmem veřejným. Zásadním milníkem poté byla úprava základních práv a svobod na mezinárodní úrovni, ke které došlo po 2. světové válce, od které je idea lidských práv zásadní součástí politického myšlení a jednání. Došlo i k návratu k přirozenoprávní koncepci, která se po porážce Francouzské revoluce opouštěla ve prospěch právního pozitivismu.³⁸

Pohledem právní teorie lze shrnout, že se v současné době oba směry obohacují o sebe navzájem. Obsah přirozeného práva byl v 19. století vtělen do pozitivního práva. Na přelomu 20. století se však ukazuje, že tento jakýsi nový pozitivismus, který je normativním a institucionálním vyjádřením liberalismu, nemá šanci na to trvat věčně. Svědčí o tom zkušenosti válek a totalitních režimů. Po druhé světové válce je zde tak patrný odklon od dominance pozitivismu směrem zpět k přirozenoprávnímu přístupu a hledání určité syntézy obou protikladných pojetí. Tak například, kritika právního pozitivismu nemá vést k odstranění principu legality, ale k jeho doplnění o jeho další zdroje legitimacy. Návrat k přirozenému právu má mít i historický a sociální význam. To odpovídá i současné koncepci základních lidských práv a svobod. Nezbytný je sociální konsenzus. Legitimní platné právo se nemůže vracet zpět k historicky již

³⁷ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 584–585.

WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 423–424.

³⁸ tamtéž

překonaným vývojovým fázím – to by nebylo legitimní, neboť by to odporovalo konsenzu vytvořenému v historickém civilizačním procesu.³⁹

1.3.2 Historický kontext svobody projevu na našem území

Historicky byla v českých zemích svoboda projevu provázána se svobodou víry. V 15. století v době husitského hnutí byla, na tehdejší poměry, situace velmi pokroková, když bylo prosazeno jedno z prvních právních zakotvení svobody projevu vůbec, a to skrze článek čtyř pražských artikulů (1420). Události tohoto období a sílící společenské tendence byly zárodkem reformačního hnutí v církvi, které vedlo k náboženské toleranci a ve finále i moderní filozofii lidských práv, ovšem za cenu krutých válek a jiných hořkých dějinných zkušeností. V době čtyř artikul ještě nebylo možné hovořit o jakýchkoliv osobních svobodách nebo právech se jich domoci, a logicky tak tento dokument stojí mimo světový vývoj svobody projevu v současném smyslu slova. Podstatou byla záruka, aby náboženská svoboda byla omezena jen a pouze Písmem svatým, a také zajištění možnosti svobodného kázání slova Božího, popřípadě i laiky. Z pohledu teorie byly čtyři pražské artikuly jako pramen práva nekonkrétní a existoval tak široký prostor pro různé interpretace.⁴⁰

Reálné poměry dlouho neumožňovaly další rozvoj. Svobodu náboženského vyznání ještě stvrzoval císař Rudolf II. ve svém Majestátu (1609). Následovala však porážka českého stavovského povstání a Obnovené zřízení zemské, které znamenalo potlačení těchto svobod na dlouhou dobu a spoustu společenských konsekvencí, včetně emigrace. V době temna čeští vlastenci hájili svobodu projevu skrze národní obrodu, tedy užíváním českého jazyka, tiskem českých novin, českými divadelními představeními apod. Osvícenství mělo reformní sílu

³⁹ GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-838-9, str. 234–235.

⁴⁰ KAPRAS, Jan. Přehled právních dějin zemí české koruny: díl první a druhý. 5. Praha: vlastním nákladem, 1935, str. 119.

ČORNEJ, Petr. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek V. 1402-1437. 2. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-007-1, str. 363.

MUSIL, Daniel. Čtyři pražské artikuly. Plzeň. 2017. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právníká.

i dobách absolutismu, když Josef II. garantoval jistou míru náboženské svobody ve svém Tolerančním patentu (1781).⁴¹

Za modernější lze považovat úvahy revolučních let 1848 a následujících, které čerpaly z událostí ve Francii. Shodné česko-německé požadavky v tehdejší císařství spočívaly v garanci občanské svobody, odstranění privilegií katolické církve a svobody tisku a odstranění cenzury. První pražská petice (1848) sepsaná Svatováclavským výborem to reflektovala. Prosazování těchto požadavků do právních předpisů však bylo komplikované, situaci brzdily národnostní a politické spory. Snahy o ústavní zakotvení tak vycházely naprázdno⁴² až do přijetí Stadionovy ústavy (1849), která ovšem byla zanedlouho suspendována Silvestrovskými patenty. Situace byla napravena až čl. 13 státního základního zákona č. 142/1867 ř. z., upravujícím svobodu projevu i ostatní navazující svobody, a navazujícími liberalizačními změnami např. tiskového zákona. Rakouská úroveň ochrany svobody projevu tak opět dosahovala na úroveň ochrany západní Evropy.⁴³ V této podobě pak ústavní ochrana setrvala až do konce monarchie.

Recepční zákon č. 11/1918 Sb. v nově vzniklém Československu přebíral v zásadě celou právní materii dosud platnou na jeho území. Prozatímní ústava publikovaná jako zákon č. 37/1918 Sb. svobodu projevu neupravovala. Stalo se tak až Ústavní listinou Československé republiky, uvozenou zákonem č. 121/19 Sb., která se řadila v meziválečném období k těm nejdemokratičtějším ústavám světa. Svobodu mínění upravovala v § 117 spolu se svobodami učení a svědomí. Zaručovala i jistou horizontální působnost, když stanovila v odst. 3, že výkon takových práv v pracovně právních vztazích nemůže být nikomu na újmu. Svoboda tisku byla upravena v § 113 spolu s právem shromažďovacím a spolkovým. Předběžná cenzura tisku byla v zásadě nedovolena, za současného

⁴¹ KADLECOVÁ, Marta a kol. Dokumenty z dějin státu a práva na území ČSSR do roku 1938. Brno: UJEP, Právnická fakulta, 1983.

⁴² srov. Dubnová ústava (1848) a kroměřížský návrh ústavy (1849)

⁴³ ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav SOUKUP. Prameny k dějinám práva v českých zemích III. Plzeň: ZČU, 1999. ISBN 80-7082-497-2, str. 30–44.

připuštění omezení této zásady v případě války nebo závažných vnitřních nepokojů.

Ústavněprávní úprava se až do roku 1938 nezměnila, na rozdíl od prováděcích zákonů, které postupně připravovaly republiku na krizová třicátá léta, a které na liberální pojetí svobody projevu ústavou nenavazovaly. Již zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky zavedl nové skutkové podstaty deliktů verbální povahy, které byly přísně trestané, povětšinou vězením. Další zákon zakotvující verbální delikty byl z. č. 108/1933 Sb., o ochraně cti. Omezení svobody projevu konkretizovaly také novely tiskového zákona (č. 126/1933 Sb. a č. 140/1933 Sb.). Nový tiskový zákon za první republiky nebyl přijat, systém více jak padesáti nařízení při vydávání tisku byl chaotický. Ústavní připuštění cenzury bylo využito zákonem č. 131/1936 Sb., o obraně státu.

V době nesvobody (1938–1945)⁴⁴ nebyla svoboda projevu vymahatelná. Vládní nařízení č. 175/1941 Sb. zmocnilo předsednictvo ministerské rady rozhodovat o prakticky všech záležitostech českého tisku. Nemalé skupiny německého obyvatelstva se řídily na území protektorátu německým novinářským a kulturním právem. Podle Hitlerova výnosu č. 75/1939 Sb. a jeho čl. 12 dosud platné právo zůstalo v účinnosti, neodporovalo-li smyslu řízení Protektorátu. Nacisté však odmítali právní pozitivismus, tradice římského práva, svrchovanost zákona (včetně zásady *nullum crimen sine lege*), a německý právní řád byl protikladný československému právu svým filozofickým základem i svým obsahem, proto byl reálný stav svobody projevu dán zejména trestáním v duchu uvedeného Hitlerova výnosu.⁴⁵

Po komunistickém převratu (1948) k zásadní změně svobody projevu ústavním zákonem č. 150/1948 Sb., tedy tzv. Ústavou 9. května, paradoxně nedošlo. Zakotvení svobody projevu v § 18–22 formálně zachovávalo některé demokratické rysy prvorepublikového pojetí. I tato formální garance svobody

⁴⁴ pojem byl založen ústavním dekretem prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnově právního pořádku

⁴⁵ JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 44.

projevu však měla své limity, např. možnost omezení „se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu. Subjekt mohl mít oprávnění vydávat periodický tisk pouze na základě zákona. Kinematografie, rozhlas a televize pak byly výhradním právem státu.

Problémem však byla praxe, díky které se reálné poměry dostávaly do každodenního a flagrantního rozporu s Ústavou (příčinou bylo zejména to, že Ústava reflektovala poměry před únorovým převratem). Realita režimu v období vrcholícího stalinismu byla charakteristická systematickým porušováním, obcházením, svévolnou interpretací práva, faktickým odstraněním nezávislé justice i mimosoudními represemi.⁴⁶ Občanská práva a svobody tak byly fakticky zlikvidovány. Byla zavedena cenzura tisku (z. č. 94/1949 Sb.). Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky (konceptně navazující na z. č. 50/1923 Sb.) zavedl nové skutkové podstaty trestných činů zejména politické povahy, spolu s velmi tvrdými sankcemi. Spolu s navazujícím trestním zákonem č. 86/1950 Sb. tvořily hlavní nástroje represe. Dalším aspektem byl důraz na centralizaci výkonu činností spadajících pod svobodu projevu – stát získal skrze zákony pod kontrolu divadla, hudbu, film, tiskárny, rozhlas, časopisy, neperiodické publikace i vědeckou činnost. Nad zmíněnými aktivitami pak vykonávalo správu Ministerstvo informací a osvěty podle zákona č. 272/1949 Sb.⁴⁷

Navazující ústavou se stala tzv. socialistická ústava, tedy ústavní zákon č. 100/1960 Sb. Signifikanční je její politický charakter, ideologické floskule a aplikace východisek sovětské ústavněprávní teorie a terminologie. Úprava občanských práv za Ústavou 9. května formálně zaostávala, ale díky ustupování od represí a totalitních metod docházelo k postupnému uvolňování režimu, a rozpor mezi poměry de iure a de facto se snížil. Přispěla k tomu i Ústava samotná – nově se ideologickým východiskem občanských práv a povinností stalo tzv. kolektivistické pojetí (viz. čl. 19) a svoboda projevu v čl. 28 tak byla podmíněna „zájmy pracujícího lidu“ – úroveň ochrany svobody projevu je zde

⁴⁶ GRÓNSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945-1960 - II. Díl. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-24612-10-0, str. 360–361.

⁴⁷ JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 45–46.

transparentnější (a paradoxně se jeví jako spravedlivější). Toto juristicky nekvalitní pojetí však znamenalo, mimo jiné, i možnost zásahů druhotnými předpisy.⁴⁸

Politická krize a navazující personální změny v druhé polovině roku 1967 zahájily snahy o demokratizaci systému, včetně občanských práv a svobod – proces nazývaný „Pražské jaro“. Zákonem č. 84/1968 Sb. se novelizoval dosavadní tiskový zákon, který tak ustanovil nepřípustnost cenzury. Navazujícím nařízením vlády č. 69/1968 Sb. se zrušil centrální státní orgán předběžné cenzury – Ústřední publikační správa. Zmíněné snahy a změny se však nesetkaly s pochopením v Sovětském svazu a ostatních socialistických zemích, které zareagovaly vojenskou intervencí a nastolením v podstatě okupačního režimu v Československu. Zákonem č. 127/1968 Sb. byl vytvořen Úřad pro tisk a informace – cenzura byla obnovena. Nástrojem normalizace a zásadním zásahem do občanských práv a svobod se stalo zákonné opatření předsednictva FS č. 99/1969 Sb., které reagovalo na nepokoje při prvním výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy, ale zejména sloužilo k perzekuci všech občanů nespokojených s režimem.⁴⁹

Nespokojenost byla vyjádřena v občanské iniciativě Charta 77 (1977), jež se dovolávala mezinárodních paktů, ke kterým se stát zavázal, a které byly publikovány (1976) ve sbírce zákonů ČSSR. Upozorňovala na nedodržování občanských práv a svobod pakty garantovaných a státem ignorovaných. Prohlašuje, že *zcela iluzorní je právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu (...)*, a následně jsou uváděny příklady a reálné společenské poměry ve kterých dochází k porušování svobody projevu i dalších občanských práv.⁵⁰ Jejich obnova byla deklarovanou prioritou ústavních změn po listopadu 1989. Významným a symbolickým krokem k obnově pluralitního politického systému bylo vypuštění vedoucí úlohy KSČ v čl. 4 první polistopadovou ústavní

⁴⁸ viz. PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 241–245.

⁴⁹ tamtéž, str. 255–272.

⁵⁰ Prohlášení Charty 77 [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <https://pages.pef.cuni.cz/kddd/files/2015/03/Prohl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD-Charty-77.pdf>

novelou, ústavním zákonem č. 135/1989 Sb. Zásadním obratem pak bylo přijetí ústavního zákona č. 23/1991 Sb., jenž uvozoval Listinu základních práv a svobod.⁵¹

⁵¹ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státopěda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 280, 290, 291, 294.

2 Platná právní úprava svobody projevu

2.1 Listina základních práv a svobod

V souladu s poválečným pojetím ochrany základních práv a mezinárodními dokumenty o lidských právech jsou práva a svobody v České republice vyjádřeny zejména v Listině, která je součástí ústavního pořádku České republiky. V moderní koncepci základních práv ústavní zakotvení svobody projevu umožňuje jednotlivci její ochranu v rovině ústavního soudnictví.

Svoboda projevu pojatá jako veřejné subjektivní právo, tedy součást tzv. negativního statusu jednotlivce, vytváří nárok vůči státu, resp. veřejné moci, která by neměla do této svobody zasahovat, nejedná-li se o omezení přípustná. Z hlediska teorie spočívá pozitivní aspekt svobody projevu v možnosti jejího využití a v ochraně před veřejnoprávními zásahy. Negativním aspektem je, že k projevu nelze nikoho nutit (mimo případy např. povinnosti svědčit, oznámit trestný čin apod.).⁵² Naopak na příbuzné právo na informace lze nahlížet i jako na status positivus, protože adresátovi – veřejné moci – vyplývá povinnost poskytnout informace.⁵³

Další dimenze svobody projevu spočívá v jejím pojetí jako objektivní ústavní hodnoty, která je významná pro fungování demokracie. Stát má být založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání podle čl. 2 odst. 1 Listiny. Další hodnotová určení nacházíme např. v čl. 1 odst. 1 a čl. 2 Ústavy. Při stanovování limitů svobody projevu musí být šetřeno její podstaty a smyslu.⁵⁴ Ona široká představa o rozsahu svobody projevu se projevuje nejen v rámci zákonodárné činnosti, nýbrž je nutno ji brát v potaz při rozhodování veřejné moci na všech úrovních.

⁵² FILIP, Jan. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. Časopis pro právní vědu a právní praxi [online]. 1998, (4), 618–637 [cit. 2021-11-27]. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cvpv/article/view/9074/0>

⁵³ zdůrazněno čl. 17 odst. 5 Listiny (omezení této povinnosti pak určují limity stanovené v čl. 17 odst. 4)

⁵⁴ viz. čl. 4 odst. 4 Listiny

Jako institut objektivního práva vystupuje svoboda projevu u hodnocení masových médií při plnění role „hlídacího psa demokracie“, tedy při informování o skutečnostech, které jsou předmětem obecného zájmu. Judikatura v tomto případě novinářskou činnost nevnímá jako subjektivní oprávnění, ale spíše klade důraz na ochranu základních předpokladů existence svobodného tisku.⁵⁵ Nezanedbatelným účinkem objektivně-právního pojetí svobody projevu je její dopad na právní vztahy mezi soukromými osobami. Z koncepce tohoto tzv. horizontálního působení také vyplývá, že mimo výše popsanou negativní funkci svobody projevu, je role státu i pozitivního charakteru. Měl by zajistit, aby do této svobody nebylo zasahováno ze strany třetích osob.⁵⁶

Svoboda projevu upravuje širokou oblast veřejnoprávních vztahů, bez ohledu na formu vyjádření. Chráněn je jakýkoliv projev, ovšem rozsah této ochrany může být omezen. Svoboda projevu je v Listině vyjádřena jako princip, nikoli jako jednoznačné pravidlo chování, a proto je při střetu s jiným principem (např. ochrana osobnosti, soukromí apod.) žádoucí hledat řešení, která umožní maximální možné uplatnění obou zároveň.⁵⁷

2.1.1 Článek 17 Listiny

Nejvýznamnější vnitrostátní právní úpravu svobody projevu tvoří čl. 17 Listiny. Podle odst. 1 a odst. 2 tohoto ustanovení svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny, a každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným obdobným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. Způsoby, jakými lze vyjadřovat názory, jsou uvedeny demonstrativně (vyjadřující liberální přístup).

Ústavodárce svobodu projevu a právo na informace formálně odlišuje, ačkoliv jsou úzce propojeny. Účelem práva na informace je zabezpečit dostupnost

⁵⁵ viz. WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 428.

⁵⁶ Özgür Gündem proti Turecku ze dne 16. 3. 2000, stížnost č. 23144/93.

⁵⁷ FILIP, Jan. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. Časopis pro právní vědu a právní praxi [online]. 1998, (4), 618–637 [cit. 2021-11-27]. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cvp/article/view/9074/0>

a šíření informací mezi obyvatelstvem státu. J. Filip chápe právo na informace jako zrcadlový odraz svobody projevu a tvrdí, že ta by byla bezcenná, nebyla-li by zde možnost ostatních svobodně vyhledávat a šířit informace. Takovýchto práv se lze proto dovolat současně i s odkazem na svobodu projevu, která může stát vedle nich. Většina soudních sporů je vedena ve spojení těchto dvou práv.⁵⁸ Ústavní soud České republiky (dále jen „Ústavní soud“) ve své judikatuře vychází ze skutečnosti, že jednotlivec musí mít k dispozici informace o fungování státní moci, aby si mohl utvořit svobodný názor a iniciovat nebo participovat na veřejné diskuzi, a státní moc tak kontrolovat.⁵⁹

Subjektem, resp. nositelem svobody projevu, je každý, a to především osoba fyzická, bez ohledu na státní občanství. Právnícké osoby jsou rovněž nositeli svobody projevu, a to v případech, kde je to z povahy věci možné. To se týká zejména médií, která sice konkrétní názor nebo informaci reálně nevytváří, ale mohou nést určitou míru odpovědnosti za zveřejněná sdělení. Zejména pro připuštění procesní ochrany v rámci ústavního soudnictví je proto žádoucí jim toto subjektivní právo přiznat.

Listina v čl. 17 odst. 3 výslovně stanoví, že cenzura je nepřípustná. Tento pojem však není v Listině, ani v žádném jiném platném právním předpisu definován.⁶⁰ Na první pohled se toto ustanovení jeví jako absolutní zákaz. Cenzurou se většinou myslí cenzura institucionální, tedy zásahy do svobody projevu ze strany veřejné moci. Podle V. Pavlíčka z judikatury ESLP⁶¹ však vyplývá, že účelem zákazu cenzury je ochrana proti činnosti každé osoby, která disponuje právním postavením, které umožňuje omezit svobodu jiného (týká se soukromoprávních subjektů ve sdělovacích prostředcích).⁶² Bartoň na druhou stranu tvrdí, že adresátem zákazu cenzury soukromá osoba být nemůže, a cenzury v ústavním smyslu slova se tak vůbec nemůže dopustit. Omezuje-li

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹ viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30. 3. 2010 (č. 123/2010 Sb.).

⁶⁰ definici obsahoval zákon č. 81/1966 Sb. v §17 odst. 2 (institucionální pojetí)

⁶¹ Observer a Guradian proti Spojenému království ze dne 26. 11. 1991, stížnost č. 13585/88.

⁶² PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 595.

nebo filtruje-li taková osoba obsah (zejména sdělovací prostředky, které jsou odpovědné za to, co zveřejňují), nečiní tak z vrchnostenské pozice, a jde spíše o seberegulaci nebo autocenzuru, která je nejen přípustná, ale často i nezbytná.⁶³

Otázkou zůstává, koho tedy lze za adresáta zákazu cenzury považovat? Jde v onom institucionálním pojetí o jakékoliv předběžné omezení ze strany jakéhokoliv orgánu veřejné moci, nebo již některá taková omezení spadají pod kritéria pro omezení svobody projevu podle čl. 17 odst. 4 Listiny? Ústavní soud se dosud otázkou porušení zákazu cenzury nezabýval. ESLP judikoval, že předběžná opatření v určitých případech možná jsou, byť je k nim nutno přistupovat s opatrností.⁶⁴ Dále se lze setkat s dělením na cenzuru předběžnou (znemožnění se projevit) a následnou (znemožnění šíření projevu). Podle E. Wagnerové je třeba cenzurou ve smyslu Listiny rozumět cenzuru předběžnou. Následné trestněprávní nebo správněprávní sankce a opatření jsou přípustné v rámci Listinou předvídaných omezení.⁶⁵ Bude zřejmě záležet na posouzení jednotlivých případů, a je nutné odlišovat cenzuru od omezení svobody projevu, které je právě zákazem cenzury limitováno, a které obecně přípustné je.

Listina jej výslovně předvídá v čl. 17 odst. 4. Z formálního hlediska musí být obsaženo v zákoně. Dále je nutné splnění materiální podmínky, kterou je nezbytnost takového opatření v demokratické společnosti. Zároveň musí být dán věcný důvod omezení, spočívající v ochraně práv a svobod druhých, bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti nebo v ochraně veřejného zdraví a mravnosti. Na ústavní úrovni existuje úprava mimořádných stavů, se kterými je spojena i možnost zásahů do ústavních práv. Jde o ústavní zákon č. 110/1998 Sb. o bezpečnosti České republiky, který v čl. 6 odst. 1 stanoví, že současně s vyhlášením nouzového stavu musí vláda vymezit, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou omezují, a které

⁶³ BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4, str. 130–131.

⁶⁴ Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. 11. 1996, stížnost č. 17419/90.

⁶⁵ viz. WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 434.

povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají. S omezením svobody projevu však prováděcí zákon⁶⁶ výslovně nepočítá (jinak je tomu v případě např. práva shromažďovacího).

Jak již bylo výše uvedeno, účelem práva na informace je zabezpečení dostupnosti a šíření informací. Zároveň platí, že zdroje informací nejsou nijak omezené. Ústavodárce však v čl. 17 odst. 5 Listiny uložil povinnost orgánů státu a územní samosprávy přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Realizace této povinnosti se váže na zákon.⁶⁷ Obsahem tohoto odstavce není žádné základní právo, ale zdůraznění informační povinnosti veřejné moci, i když současně její zúžení podléhá omezení podle čl. 17 odst. 4 Listiny, určeným primárně prvním dvěma odstavcům tohoto ustanovení.⁶⁸

2.1.2 Systematické souvislosti

Čl. 1 Listiny stanoví, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech (viz. čl. 3 odst. 1 a čl. 5 Listiny). Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Ústavně zakotvená práva a svobody však nejsou neomezené. Základní pravidla pro úpravu jejich mezí, svobodu projevu nevyjímaje, obsahuje čl. 4 Listiny. Svoboda projevu je jeden z aspektů obecné svobody jednání obsažené v principu čl. 2 odst. 3 Listiny (popř. čl. 2 odst. 4 Ústavy) a je tak z určitého pohledu základem každé svobody.

Svoboda projevu je řazena Listinou mezi politická práva (Hlava druhá, Oddíl druhý), jejichž účelem je účast na správě věcí veřejných, umožnění fungování pluralitní demokratické společnosti a kontrola veřejné moci ze strany lidu. Jistou privilegovanost politických práv lze odvodit z čl. 22 Listiny, který stanoví, že zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti (jde o jednu z podstatných náležitostí demokratického právního

⁶⁶ zákon č. 240/2000 Sb. o krizovém řízení a o změně některých zákonů v aktuálním znění

⁶⁷ zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím v aktuálním znění (popř. zákon č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí – lex specialis a zároveň provedení čl. 35 odst. 2 Listiny)

⁶⁸ WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 437.

státu⁶⁹). Nadto Ústavní soud přiznal politickým právům určitou nadřazenost vůči právům hospodářským, sociálním a kulturním.⁷⁰

Svoboda projevu se neřadí k právům vyjmenovaným v čl. 41 Listiny, pro která platí, že se jich lze domoci pouze v mezích zákonů, které je provádějí. Konkretizace svobody projevu skrze ústavní nebo obyčejné zákony tak není pro její realizaci nutná, slouží ovšem jako nástroj jejího omezení. Nutno zmínit také čl. 44 Listiny, který je základem pro zákonná omezení některých práv pro určité kategorie zaměstnanců, které působí v povoláních důležitých pro existenci státu. Explicitně nejde o omezení práva v čl. 17 Listiny, ale vzhledem k obecnosti svobody projevu a její blízkosti k některým ostatním (nejen) politickým právům jde o významné ustanovení. Dalším specifickým ustanovením je čl. 27 odst. 2 Ústavy, které zakotvuje nestíhatelnost členů Parlamentu za projevy v něm učiněné.

2.1.3 Vztah k dalším základním právům a svobodám

Práva v Listině upravená mají různou míru abstrakce. Svobodu projevu lze z tohoto úhlu pohledu chápat jako završení regulace politických práv, stejně tak právo podílet se na správě věcí veřejných v čl. 21 Listiny. Ostatní politická práva – právo na informace, petiční, shromažďovací i volební právo v podstatě jedné z uvedených chráněných obecných hodnot slouží. *Například předvolební shromáždění může být jak příležitostí ke svobodnému vyjádření názorů na program politické strany či na kandidující politiky, stejně tak účast na něm může ovlivnit občana v jeho rozhodování, zda volit či nevolit v nadcházejících volbách, ale i v tom, komu odevzdat svůj hlas.*⁷¹

Z hlediska obecnosti je svoboda projevu jednou z hlavních součástí Listiny a bývá označována jako supersvoboda. Tak ji vnímá i J. Filip, podle něhož svoboda projevu ve vztahu k jiným právům vystupuje buď jako součást jiných základních práv a svobod, jako *lex generalis* ve vztahu ke speciálně chráněným

⁶⁹ srov. čl. 5 a 9 Ústavy

⁷⁰ nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/95 ze dne 3. dubna 1996.

⁷¹ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 582.

aspektům svobody projevu anebo jako předpoklad nebo součást realizace dalších základních práv a svobod.⁷²

V prvním případě jde o práva a svobody, která lze považovat za složená, která tvoří více jednotlivých aspektů postavení jednotlivce. Konkrétně přichází v úvahu zejména čl. 13, čl. 18, čl. 19, čl. 20, čl. 23, čl. 36 odst. 1 Listiny. Uvedených ustanovení (včetně již rozebraného práva na informace) se lze, spolu se svobodou projevu, dovolávat současně. Ve druhém případě, kdy svoboda projevu vystupuje jako obecné ustanovení ve vztahu ke svým speciálně chráněným aspektům, souběžná aplikace možná není. Jde zejména o čl. 15 odst. 2, čl. 16 odst. 1, čl. 27 odst. 4 Listiny. Otázkou je, zda lze takto nahlížet i na čl. 3 odst. 2, čl. 15 odst. 3, čl. 25 odst. 1 Listiny. Význam vztahu generality a speciality spočívá v otázce, zda je, z důvodů daných čl. 17 odst. 4, možná ona speciální práva omezit. Svoboda projevu souvisí také s právem volebním v čl. 21 (zejména s kandidováním, vedením volební kampaně nebo podepisováním petic pro kandidátní listiny). Jako součást realizace dalších základních práv a svobod svoboda projevu vystupuje např. ve vztahu k čl. 26 nebo čl. 3 odst. 1 (zákaz diskriminace pro projevené politické či jiné smýšlení).⁷³

Spojitosť samozřejmě existuje také se svobodou myšlení, svědomí a náboženského vyznání podle čl. 15 odst. 1 Listiny a vědeckého bádání a umělecké tvorby podle odst. 2. Jde o výslovnou ochranu „vnitřního světa“ jedince, o vnitřní oblast, která není přístupná právní regulaci. Dělicím momentem je projevení myšlenky nebo výsledků umělecké tvorby či vědeckého bádání navenek. Dojde-li k tomu, pohybujeme se již v rámci čl. 17 Listiny (projev náboženského vyznání je speciálně upraven v čl. 16).

2.2 Zakotvení svobody projevu na mezinárodní úrovni

Ochranu svobody projevu poskytují mimo Listinu i četné mezinárodněprávní úmluvy, které, splňují-li kritéria daná čl. 10 Ústavy, disponují

⁷² FILIP, Jan. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. Časopis pro právní vědu a právní praxi [online]. 1998, (4), 618–637 [cit. 2021-11-27]. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/9074/0>

⁷³ tamtéž

aplikační předností vůči běžným zákonům. Předmětem zájmu práce jsou mezinárodní smlouvy o lidských právech, u kterých navíc Ústavní soud dovodil jejich materiální přednost před ostatními mezinárodními smlouvami a označil je za součást ústavního pořádku⁷⁴ (a podle mnohých tak překročil svou působnost⁷⁵).

2.2.1 Vývoj mezinárodněprávní úpravy svobody projevu

Na mezinárodním poli se prvním zásadním dokumentem zakotvující svobodu projevu stala Všeobecná deklarace lidských práv⁷⁶ přijatá valným shromážděním OSN (1948), která se jí věnuje ve své preambuli a speciálně pak v čl. 19, kde je upravena spolu se svobodou přesvědčení a právem vyhledávat informace. Jde o poválečný dokument, významný pro další vývoj ochrany lidských práv jako takové. Deklaratorní charakter a absence právní závaznosti tohoto dokumentu však neumožňovala domoci se práv v něm obsažených.

To bylo umožněno dalším počinem na poli OSN, tedy přijetím dvojice paktů (1966), které již právně závazné byly. Svoboda projevu byla obsažena v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“) v čl. 19 a jeho znění je Listině velmi podobné. Ačkoliv jej Československá socialistická republika podepsala (1968) a byl publikován i ve Sbírce zákonů (jako vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.) a formálně byl platný a účinný, úroveň ochrany svobody projevu i jiných obsažených práv byla mizivá. Mechanismus ochrany skrze Výbor pro lidská práva sídlící v Ženevě byl navázán na přistoupení signatářů Paktu k opčnímu protokolu, který začal na našem území platit až později (1991), a obsažená práva v době přijetí Paktu proto nemohla být reálně vynutitelná. Ve stejném roce (1991) byla Českou a Slovenskou federativní republikou podepsána Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) přijatá na poli Rady Evropy (1950). Ratifikace proběhla o rok později (publikována jako č. 209/1992 Sb.) a to ve znění do té doby přijatých navazujících

⁷⁴ viz. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002.

⁷⁵ k této problematice blíže např. PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8, str. 351.

⁷⁶ VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/czc.pdf

protokolů. Úmluva bývá považována za nejefektivnější mezinárodní instrument ochrany lidských práv.

Svobodu projevu chrání také vícero mezinárodních smluv ve vztahu k některým zvláštním skupinám obyvatelstva. Příkladem je Úmluva o právech dítěte (1989) publikovaná jako č. 104/1991 Sb., chránící svobodu projevu v čl. 13. Subjektem je dítě – každá lidská bytost mladší osmnácti let. Faktem je, že i děti jsou subjekty práv podle všech ostatních uvedených dokumentů, proto se takováto specifická úmluva nejeví nutně jako nezbytná. Úmysl tvůrce a účel této smlouvy lze však odvodit již z preambule, kde je mj. stanoveno, že *dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc*.

Specifickým prostředkem ochrany svobody projevu je Listina základních práv Evropské unie⁷⁷ (dále jen „LZPEU“), která je odrazem snahy Evropské unie (dále jen „EU“) mít vlastní dimenzi ochrany lidských práv. Podle čl. 6 odst. 1 Lisabonské smlouvy (2009) je LZPEU součástí primárního práva, takže disponuje stejnou právní silou jako zakládací smlouvy. Disponuje všemi systémovými vlastnostmi práva EU, tedy předností před veškerým vnitrostátním právem a případnou přímou účinností.⁷⁸ Svobodu projevu upravuje v čl. 11, kde navíc v odst. 2 klade požadavek na svobodu médií a jejich pluralitu.

2.2.2 Evropská Úmluva a její vztah k české Listině a k unijní Listině

Úmluva byla a je označována za „ústavní nástroj evropského veřejného pořádku“⁷⁹ a od počátku své existence sjednocuje minimální práh ochrany základních práv v Evropě. Lze ji proto označit za evropskou ústavu v oblasti základních práv, kde ESLP plní roli ústavního soudu.⁸⁰ V kontextu evropského standardu podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy musí být omezení svobody projevu

⁷⁷ LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:cs:PDF>

⁷⁸ BOBEK Michal in: WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 35.

⁷⁹ Bosphorus Hava Yollari Turuzm proti Irsku § 156 – Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 30. července 1996.

⁸⁰ BOBEK Michal in: WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 33.

stanoveno zákonem, sledovat legitimní cíl (ochrana národní bezpečnosti, územní celistvosti, veřejné bezpečnosti; předcházení nepokojům a zločinnosti; ochrana zdraví, morálky, pověsti a práv jiných; zabránění úniku utajovaných informací; zachování autority a nestrannosti soudní moci) a musí být v demokratické společnosti nezbytné.

Shodný princip obsahuje již výše popsaná Listina, Úmluva však umožňuje širší možnost omezení svobody projevu než Listina a v situaci, kdy Ústavní soud posuzuje přípustnost daného omezení je zapotřebí zjistit, zda je ono omezení přípustné podle Listiny. Je-li tomu tak, bude platit vyšší standard zaručený Listinou.⁸¹ Omezení stanovené LZPEU je naopak užší, vyplývající z obecných ustanovení upravující její výklad a použití. Čl. 52 odst. 1 LZPEU tak pro omezení zakotvených práv požaduje mimo nezbytnosti takového omezení naplnění cíle obecného zájmu, který EU uznává nebo ochranu práv a svobod druhého. Podle čl. 52 odst. 3 LZPEU platí, že pokud LZPEU obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim Úmluva přikládá. To však nebrání právu EU a LZPEU jít nad rámec Úmluvou poskytovaný. LZPEU se tak v tomto ohledu chová podobně jako vnitrostátní katalog základních práv – uznává primát Úmluvy a její úlohu minimálního evropského standardu, sama však připouští, že je možné jít i dále.⁸²

2.3 Zákonná úprava svobody projevu

Nyní se dostáváme blíže k omezení svobody projevu. Připomínám, že zákony, skrze které je omezení svobody projevu realizováno, musí vycházet z ústavního základu, tedy z čl. 17 odst. 4 Listiny. Každé zákonné omezení je v podstatě konkretizací jednoho z věcných důvodů v tomto odstavci uvedeném.

Široký záběr svobody projevu reflektuje rozsah její regulace na zákonné úrovni. Pro ilustraci rozsahu této problematiky je možné uvést některé příklady nad rámec kategorizace, kterou uvádím níže. Příkladem je zákon o soudech

⁸¹ WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 425.

⁸² BOBEK Michal in: WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6, str. 36.

a soudcích⁸³, který klade přísné požadavky na výkon funkce soudce a na chování soudců jako takové, a to zejména v zájmu zachování důstojnosti a důvěry v nezávislost, nestrannost a spravedlivé rozhodování soudů. Věcný důvod – zachování autority a nestrannosti soudní moci – takového omezení nalezneme v čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Zákon ukládá explicitní povinnost soudce chovat se v souladu s těmito hodnotami právě při výkonu politických práv. *Soudce je soudcem 24 hodin denně a přísnější požadavky na jeho chování se uplatní i v jeho běžném občanském životě.*⁸⁴

Již bylo předesláno, že svoboda projevu bytostně souvisí s volební kampaní. Volební zákon⁸⁵ ukládá povinnost registrace pro tzv. třetí osoby, které do volební kampaně vstupují, u Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí. Problematické otázky, týkající se přípustnosti takové regulace jsou dosud nevyjasněné. Nejvyšší správní soud však shledal v případě, který v praxi nastal, že *nejde o přiměřené omezení svobody projevu těch, kteří chtějí v předvolebním období vyjádřit svůj názor na kandidující subjekty či jejich volební program*, a předložil Ústavnímu soudu návrh na zrušení dotyčného ustanovení.⁸⁶

Specifická omezení svobody projevu, konkretizující věcný důvod ochrany bezpečnosti státu, lze vyvodit ze zákona o utajovaných informacích a o bezpečnostní způsobilosti⁸⁷, který vymezuje stupně jejich utajení, druhy a prostředky ochrany a další podmínky a povinnosti. Zákon rovněž stanoví působnost Národního bezpečnostního úřadu, procesní úpravu nebo přestupky a na ně navazující sankce. Ochrana je žádoucí i při nakládání s osobními údaji, které shromažďují a zpracovávají nejen orgány veřejné moci, ale i fyzické a právnické osoby. Povinnosti pro ně vyplývají ze zákona o zpracování osobních

⁸³ zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích v aktuálním znění

⁸⁴ právo na svobodu projevu a jeho limity řešil Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 2609/16 ze dne 11. 4. 2017.

⁸⁵ zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky v aktuálním znění

⁸⁶ viz. usnesení Nejvyššího správního soudu č. j. Ars 4/2019-53 ze dne 14. 7. 2020.

⁸⁷ zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti v aktuálním znění

údajů⁸⁸, který vymezuje také činnost Úřadu pro ochranu osobních údajů. Ochrana osobních údajů konkretizuje věcný důvod ochrany práv a svobod druhých.

Rovněž v zájmu zajištění bezpečnosti disponují Policie České republiky a ozbrojené síly České republiky podle příslušných zákonů pravomocí rušení provozu elektronických komunikací.⁸⁹ Příslušné pojmy pak vymezuje zákon o elektronických komunikacích.⁹⁰ Jde o citelný zásah do individuálních práv a svobod a pro příslušné orgány platí povinnost rušit komunikaci v nezbytné míře na nezbytnou dobu. Závažnost tohoto právního institutu je promítnuta do požadavku na jeho kontrolu, kterou vykonává Stálá komise pro kontrolu použití odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, použití sledování osob a věcí a rušení provozu elektronických komunikací, zřizovaná Poslaneckou sněmovnou.

2.3.1 Regulace sdělovacích prostředků

Média jsou prostředkem, který poskytuje informace. V podstatě shrnují a popisují dění ve světě, a tím nám všem umožňují vytvářet si vlastní názory a v důsledku tak činit i politická rozhodnutí. Jejich vliv na náš obraz reality je velmi silný a existuje zde riziko manipulace, v rovině mínění jednotlivce i mínění veřejného. Stát by měl proto zaručit jejich pluralitu a nedopustit monopol. Jedním ze základních předpisů regulujících vznik a činnost médií je tiskový zákon⁹¹, který ovšem také reflektuje zájem na ochraně těch hodnot uvedených v čl. 17 odst. 4 Listiny. Stojí na liberálním režimu evidence (vede ji Ministerstvo kultury), nikoliv registrace, jak tomu bylo v předchozím tiskovém zákoně. Mimo oznamovací a dalších s evidencí spojených povinností, je vydavatel povinen uveřejnit oznámení v naléhavém veřejném zájmu (např. vyhlášení mimořádných stavů), uveřejnit odpověď na tvrzení obsažená v dřívějším vydání, týkající-li se osobnostních práv osoby, pokud si to dotyčná osoba přeje nebo za určitých

⁸⁸ zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů v aktuálním znění

⁸⁹ viz. § 39 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky v aktuálním znění a § 42b zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky v aktuálním znění

⁹⁰ zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích v aktuálním znění

⁹¹ zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku v aktuálním znění

podmínek uveřejnit dodatečné sdělení o konečném výsledku trestního stíhání po jeho skončení.

Podle tohoto zákona i podle zákona o neperiodických publikacích⁹² má vydavatel povinnost bezplatně zaslat ve stanovené lhůtě tzv. povinný výtisk stanoveným institucím, zejména knihovnám. Účelem je podle důvodové zprávy archivace českých tiskovin u periodických publikací, a mimo této konzervační funkce též funkce bibliografická u neperiodických publikací. Sleduje se tím záruka zachování kontinuity kulturního vývoje, a význam spočívá i v zajištění dostupnosti domácí produkce tiskovin. Problematický aspekt povinných výtisků spočívá podle T. Sokola v nepřipustném nuceném omezení vlastnického práva⁹³ v rozporu s čl. 11 odst. 4 Listiny. Vydavatel je povinen část svého vlastnictví zdarma předat určeným subjektům včetně úhrady všech doprovodných nákladů. Finanční dopad u některých nízkonákladových publikací tak nemusí být marginální.⁹⁴

Opačným od principu evidenčního je princip licenční, který platí pro rozhlasové a televizní vysílání. Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání⁹⁵ rozlišuje provozovatele ze zákona (veřejnoprávní sdělovací prostředky), provozovatele s licenci a provozovatele s registrací. Správním úřadem, který vykonává státní správu v této oblasti je Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. Mimo vydávání licencí jí přísluší také dohled nad zachováním plurality programové nabídky a informací v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a nad obsahovou nezávislostí vysílání (povinnost poskytovat objektivní a vyvážené informace, zákaz propagace určitých jednání apod.). Ve správním řízení rozhoduje o sankcích za porušení těchto povinností. Podle zákona platí pro poskytovatele vysílání také již zmíněné právo (resp. povinnost) na odpověď a na dodatečné sdělení.

⁹² zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích v aktuálním znění

⁹³ SOKOL, Tomáš. Tisk a právo. Praha: Orac, 2001. ISBN 80-86199-17-7, str. 54.

⁹⁴ POUPEŘOVÁ, Olga. Tiskové právo. Brno. 2006. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva, str. 65–66, 91–92.

⁹⁵ zákon č. 231/2000 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání v aktuálním znění

Již zmíněnými provozovateli ze zákona jsou Český rozhlas⁹⁶ a Česká televize⁹⁷. Jde o tzv. veřejnoprávní média, v jejichž čele stojí generální ředitel, jmenovaný a odvolávaný kontrolním orgánem (Radou Českého rozhlasu, resp. Radou České televize) voleným Poslaneckou sněmovnou. Ačkoliv jde o samostatné právnické osoby hospodařící s vlastním majetkem, vzhledem k veřejnoprávnímu charakteru těchto subjektů jsou limity jejich fungování přísnější. Mezi zákonem stanovené úkoly obou institucí patří zejména poskytovat objektivní, ověřené a vyvážené informace, rozvíjet právní vědomí obyvatel České republiky, jejich kulturní povědomí, a to vše s ohledem na názorovou, kulturní, náboženskou, etnickou a jinou rozmanitost.

Jako poměrně zajímavý se jeví institut ochrany zdroje informací, prostřednictvím kterého jsou novináři oprávněni neposkytovat údaje o původu informací, kterými disponují. Vytvoření tohoto důvěrného prostředí mezi novinářem a jeho informátorem podporuje jejich produktivní vztah, a zajišťuje v zájmu společnosti šíření informací a veřejnou kontrolu např. orgánů veřejné moci. Novinář však nemůže odmítnout vypovídat úplně, může však za splnění zákonných podmínek odepřít výpověď o původu a obsahu zveřejněné informace. V praxi důvodnost odepření výpovědi posuzuje soud. Zájem společnosti na svobodě projevu a s tím spojené ochraně zdroje zveřejňovaných informací končí zejména tam, kde přichází v úvahu trestní odpovědnost novináře za takové jednání, které by naplňovalo skutkovou podstatu některého trestného činu. Jde o poměrně komplexní problematiku, ke které u nás existuje četná rozhodovací praxe.⁹⁸

2.3.2 Regulace reklamy

Reklamní sdělení je typickým komerčním projevem. ESLP, přes záruku ochrany tohoto typu projevu, přiznal státům široké právo tuto oblast vnitrostátně

⁹⁶ zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu v aktuálním znění

⁹⁷ zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi v aktuálním znění

⁹⁸ např. „kauza olovo“; detailněji k problematice: HERCZEG, Jiří. Meze svobody projevu. Praha: Orac, 2004. Knihovnička Orac. ISBN 80-861-9994-0, str. 33–42.

regulovat.⁹⁹ *Obecně komerční sdělení požívají méně intenzivní ochrany než ostatní přednášené myšlenky a informace.*¹⁰⁰ Zákon o regulaci reklamy¹⁰¹ je hlavním právním předpisem, který společně se zákonem o ochraně spotřebitele¹⁰² a občanským zákoníkem¹⁰³ reklamu právně upravuje.

Zakázaná je reklama zboží, služeb nebo jiných výkonů či hodnot, jejichž prodej, poskytování nebo šíření je v rozporu s právními předpisy. Dále je zakázaná propagace činnosti, která je obecně v souladu se zákonem, ale subjekt, který ji vykonává k ní nemá potřebné oprávnění. Výslovně se to týká reklamy na hazardní hry. Zakázaná je dále reklama, která je nekalou obchodní praktikou podle zákona o ochraně spotřebitele, jako je např. klamavá reklama. Reklama srovnávací podle občanského zákoníku za určitých podmínek přípustná je. Zákon o regulaci reklamy stanoví určité parametry pro nařízení obce, skrze které obec reklamu reguluje v rámci výkonu přenesené působnosti státní správy. Kritériem pro zákaz reklamy je také její rozpor s dobrými mravy, zejména reklama nesmí obsahovat diskriminaci, ohrožovat mravnost či lidskou důstojnost, obsahovat prvky pornografie či násilí, a nesmí ani napadat politická přesvědčení. Reklama rovněž nesmí podporovat chování poškozující zdraví nebo ohrožující bezpečnost osob či majetku, jakož i jednání poškozující zájmy na ochranu životního prostředí. Speciální ochrana platí ve vztahu k osobám mladším 18 let.

Výše zmíněný zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání provozovatelům zakazuje vysílat skrytá obchodní sdělení a obchodní sdělení obsahující podprahová sdělení. Ze zákona o regulaci reklamy byla tato omezení vypuštěna. Specificky je pak upraven tzv. product placement. Omezení se ale týkají reklamy nevyžádané, kterou se rozumí reklama v listinné podobě, která adresáta obtěžuje. Zvláštní zákon¹⁰⁴ pamatuje na nevyžádanou reklamu

⁹⁹ Colman proti Spojenému Království 1993

¹⁰⁰ Mark Intern a Beerman proti Německu 1990

¹⁰¹ zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy v aktuálním znění

¹⁰² zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele v aktuálním znění

¹⁰³ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v aktuálním znění

¹⁰⁴ zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti v aktuálním znění

v elektronickém prostředí, a zasílání elektronické pošty za účelem šíření obchodního sdělení za stanovených podmínek je rovněž zakázáno.

Z důvodu ochrany veřejného zdraví, pořádku a bezpečnosti nebo mravnosti je zákonem o regulaci reklamy zvláště upravena problematika konkrétních typů zboží a služeb. Jedná se reklamu na alkoholické nápoje, tabákové výrobky, elektronické cigarety, zbraně a střelivo, potraviny, kojenecká výživa, léky a zdravotnické prostředky, darování lidských tkání a buněk, veterinární léčivé přípravky a přípravky na ochranu rostlin. V zájmu ochrany spotřebitele je upravena reklama na dočasné užívání ubytovacího zařízení a jiné rekreační služby. Specifická regulace souvisí s činností v pohřebnictví, kde vystupuje také obecný zájem na ochraně mravnosti.

Zákon o regulaci reklamy obsahuje také výčet dozorových orgánů, kterých je vícero, a jejichž působnost závisí na způsobu či formě šíření reklamního sdělení nebo na druhu inzerované komodity. Dozorové orgány mají pravomoc případné porušení zákona sankcionovat, a to udělením pokuty. Porušení zákona se může dopustit zadavatel reklamního sdělení, jeho zpracovatel i šířitel.¹⁰⁵

2.3.3 Soukromoprávní limitace

Tato limitace svobody projevu vychází zejména z generálního vymezení ochrany osobnosti obsažené v občanském zákoníku. Ten stanoví, že osobnost člověka je chráněna včetně jeho přirozených práv a každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Základ práva na ochranu osobnosti nalezneme v Listině zejména v čl. 7, 8, 10, 13, 14 a v jim odpovídajících normách lidskoprávních katalogů výše uvedených. Občanský zákoník právě tento základ reflektuje a hlásí se k ochraně důstojnosti a svobody člověka a jeho přirozeného práva brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým. Ochrana osobnosti je považována za jednu ze zásad soukromého práva.

¹⁰⁵ DOLEČEK, Marek. Veřejnoprávní regulace reklamy [online]. 2018 [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/verejnopravni-regulace-reklamy-ppbi/4/>

Ochrana svobody projevu zde proto naráží na určité limity, které jsou vyjádřením věcného důvodu „ochrana práv a svobod druhých“ podle. Zásah do jednotlivých atributů osobnosti člověka (jde zejména o život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy) je zpravidla podmíněn jeho svolením. To neplatí v případech tzv. zákonných licencí. Jde o licenci úřední, která realizuje veřejný zájem, licenci vědeckou a uměleckou a licenci zpravodajskou. Byla-li osobnost člověka dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Odpovědnost za zásah do osobnostních práv je založena na objektivním principu, kdy není zapotřebí posuzovat zavinění.

Vzhledem k tomu, že zákonná úprava týkající se práva na ochranu osobnosti je dána toliko ve velmi obecné rovině a je nutno ji v rámci soudního rozhodování dotvářet ve vztahu k daným okolnostem konkrétního případu, je možno toto právo označit za právo soudcovské. Zároveň, s poukazem na skutečnost, že základ práva na ochranu osobnosti najdeme v LZPS, je třeba při jeho výkladu následovat zvláště judikaturu Ústavního soudu.¹⁰⁶ Ten výslovně judikoval, že základní práva v čl. 17 a čl. 10 Listiny jsou si v zásadě rovna.¹⁰⁷ Které právo v konkrétním případě dostane přednost tak vždy záleží na jedinečných okolnostech tohoto individuálního případu.

V judikatuře Ústavního soudu se v oblasti ochrany osobnosti ustálily pojmy hodnotící soud a skutkové tvrzení, jejichž odlišení má značný význam. Hodnotícím soudům je poskytována z hlediska svobody projevu rozsáhlá ochrana, a to vzhledem k subjektivnímu charakteru tvrzení, jehož úplnou pravdivost nelze dokázat (zapotřebí ovšem je pravdivý nebo alespoň důvodný základ onoho názoru). Naproti tomu skutková tvrzení kritériu pravdivosti podléhají, a tvrzení

¹⁰⁶ DUMBROVSKÝ, Tomáš. Svoboda projevu a její limity při střetu s právem na ochranu osobnosti. Olomouc. 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého. Právnická fakulta. Vedoucí práce prof. JUDr. Ivu Telec, CSc, str. 25.

¹⁰⁷ nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 154/97 ze dne 2. 2. 1998.

objektivně nepravdivých informací o někom již může představovat zásah do ochrany osobnosti.¹⁰⁸

Další obecná omezení jsou dána ochranou podle autorského zákona¹⁰⁹, který vymezuje mantinely práv autorů děl, výkonných umělců a ostatních oprávněných subjektů. Limity pro svobodu projevu představuje zejména problematika neoprávněného použití či šíření cizího díla.

2.3.4 Trestněprávní souvislosti

Pro závažné případy, které nelze vyřešit soukromoprávními metodami, je třeba zásahu veřejné moci, v krajním případě – v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe – prostřednictvím trestního práva. Trestní zákoník¹¹⁰ obsahuje desítky skutkových podstat trestných činů, ve kterých lze spatřit určitou formu omezení svobody projevu. U výše zmíněné ochrany osobnostních práv je tím krajním prostředkem trestný čin pomluvy, který by měl přicházet v úvahu opravdu pouze v nejkrajnějších případech. K diskusi je jeho potřebnost a možná dekriminlizace.¹¹¹

Široký konsenzus nepanuje ani u trestných činů týkajících se projevů z nenávisti, jejichž četné formy trestní zákoník upravuje. Kriminalizace a sankcionování tohoto jednání se jeví jako problematické už z důvodu abstraktnosti použitých pojmů. Optikou rozhodovací praxe orgánů činných v trestním řízení tato neurčitost napomáhá pozvolnému hypertrofování trestní represe, tedy jistá extenzivní tendence určitá jednání kriminalizovat. Za tradiční trestněprávní reglementaci, která naopak příliš kontroverzí nevyvolává, lze považovat např. nebezpečné vyhrožování, vydírání, obecné ohrožení, nebezpečné pronásledování, sexuální nátlak apod. Trestnými činy verbální povahy jsou také projevy schvalování trestného činu nebo podněcování

¹⁰⁸ např. v nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 4022/17 ze dne 11. 6. 2018 jsou tyto pojmy srozumitelně interpretovány a aplikovány na skutkový stav

¹⁰⁹ zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském v aktuálním znění

¹¹⁰ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v aktuálním znění

¹¹¹ viz. např. nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 474/19 ze dne 5. 11. 2019.

k trestnému činu, ale i šíření poplašné zprávy, křivá výpověď, zasahování do nezávislosti soudu nebo pohrdání soudem.

Trestných činů, které lze spáchat slovem nebo obdobnou formou projevu je opravdu mnoho. Jak již bylo zmíněno výše, zákony konkretizují věcné důvody omezení svobody projevu daná ústavou. Příkladem trestné činy vyzvědačství nebo ohrožení utajované informace jsou omezením z důvodu bezpečnosti státu, trestný čin šíření toxikomanie přichází z důvodu ochrany veřejného zdraví apod. Méně závažná, avšak stále společensky škodlivá jednání spáchaná projevem lze také kvalifikovat jako přešupek proti občanskému soužití (typicky tzv. urážka na cti) podle zákona o některých přestupcích.¹¹²

2.4 Vertikální a horizontální působení svobody projevu

Z předchozích kapitol vyplývá, že svoboda projevu v české ústavní úpravě brání jedince zejména před zásahy ze strany veřejné moci (jde o vertikální působení práva v rovině stát – jednotlivec). Jak již bylo ovšem nastíněno, existuje i koncepce horizontálního působení mezi dvěma rovnými subjekty. Připouští se, že adresátem svobody projevu je nejen stát, ale i soukromá osoba. Tato koncepce byla rozvinuta v judikatuře německého Spolkového ústavního soudu v souvislosti se spory na ochranu osobnosti.¹¹³

V českém prostředí se používá též pojem „prozařování“ základních práv na vztahy mezi soukromoprávními subjekty, který používá i Ústavní soud. Jednou z funkcí Ústavy, zvláště pak ústavní úpravy základních práv a svobod, je její „prozařování“ celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž

¹¹² např. § 7 odst. 1 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích v aktuálním znění

¹¹³ BVerfG, 15. 1. 1958, 1 BvR 400/51, BVerfGE 7, 198 – Lüth.

i v nezbytnosti těchto orgánů interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod.¹¹⁴

Ústavní soud dále konstatoval, že *funkcí soudů a justice obecně je poskytovat ochranu právům jednotlivce (čl. 90 Ústavy), v materiálním právním státě pak ochranu i základním právům (čl. 4 Ústavy). Ne vždy jsou všechna základní práva přímo vykonatelná a působí vůči jednotlivci bezprostředně. V některých případech působí pouze zprostředkovaně skrze jednotlivé normy jednoduchého práva tak, že jednoduchým právem „prozařují“. Tak je tomu ve vztazích horizontálních, tedy ve vztazích, které nejsou založeny na nadřízenosti a podřízenosti, tj. ve vztazích, v nichž si jsou účastníci rovni. Proto při výkladu či aplikaci jednoduchého práva na takové vztahy jsou soudy povinny toto prozařování pečlivě vážit a brát v potaz tak, aby současně dostály své povinnosti poskytovat ochranu jak právům v rovině jednoduchého práva, tak právům základním.*¹¹⁵

Dále Ústavní soud judikoval že v případě, že v soukromoprávních vztazích dojde k právním úkonům (k jednání či opomenutí), které je neslučitelné se základními právy, tj. za situace, kdy proti sobě stojí dva soukromé subjekty nadané základními právy, jejichž soukromé sféry je nutné uvést do souladu, nejde o ochranu základních práv proti státu (veřejné moci), nýbrž stát zde vystupuje jako ochránce základních práv. Z materiálních základních práv v jejich ochranné dimenzi tak vyplývá přímo povinnost státu poskytnout a zajistit efektivní ochranu základních práv, která vyžaduje i jejich věcnému obsahu odpovídající právní (zejména procesní) úpravu a poskytnutí garancí a záruk proti možnému zásahu i ze strany třetích soukromých osob.¹¹⁶

Dobrym příkladem sporu dvou rovných subjektů ve vztahu ke svobodě projevu jsou spory na ochranu osobnosti. Každý takový spor je ve své podstatě vždy jistým vyvažováním ústavního práva na ochranu cti, důstojnosti či soukromí

¹¹⁴ jde o opakovanou tezi Ústavního soudu (viz. např. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 139/98 ze dne 24. 9. 1998; Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005).

¹¹⁵ nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 185/02 ze dne 14.7. 2004.

¹¹⁶ nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1969/10 ze dne 27. 12. 2011.

a na druhé straně svobody projevu a práva na informace. Ústavní soud ve své podstatě přiznává základním právům horizontální působnost, nicméně uplatňovat je lze v případě, kdy se jich jedinec dovolává u státních orgánů.

3 Soudobé problémy v oblasti svobody projevu

Nyní se přesuneme z ryze právního rámce svobody projevu *de lege lata* směrem k záležitostem, které bezprostředně se svobodou projevu souvisí, ale u kterých právní reglementace často zaostává nebo chybí, ačkoliv se jeví jako potřebná, nebo se vyvíjí směrem, který ne zcela minoritní část společnosti považuje za poměrně problematický. Považuji za přirozené a žádoucí, že právo v demokratických státech teprve následuje společenskou poptávku. Rovněž rozumím tomu, že svoboda projevu je vnímána jako citlivé téma, a že si toto právo lidé vykládají často subjektivně, aniž by byli seznámeni s právní podstatou věci, které se práce dosud primárně věnovala. V této kapitole se pokusím popsat, nastínit a objasnit některé aktuální tendence v oblasti svobody projevu, které jsou předmětem široké veřejné debaty a názorových konfrontací.

3.1 Digitální platformy

Na začátek je nutno uvést, že technologie internetu umožnila globálně propojit obrovský počet obyvatel naší planety a bezprecedentně proměnila náš způsob života. V souvislosti s masivním rozšířením internetu a navazující změnou tvorby, distribuce a příjmu informací se staly debaty o úrovni svobody projevu v podmínkách těchto změn logickým průvodním problémem. Zejména sociální sítě se postupně stávají hlavní komunikační platformou.¹¹⁷ Dlužno dodat, že svobodné projevovalí názorů umožnily v dosud nevídaném měřítku. Má to ovšem svá specifika. Protože oblast digitálních platform je v zásadě celosvětového charakteru a velmi dynamicky se rozvíjí, snaha o právní regulaci těchto platform v zájmu zachování základních práv se pojí se značnými obtížemi.

3.1.1 Soukromé společnosti ve střetu s veřejným zájmem

Pro upřesnění předmětu výkladu v této části, řeč je zejména o velkých sociálních sítích (sídlících mimo Českou republiku), které si vydobily místo mezi

¹¹⁷ ČSÚ: Sociální sítě používá v Česku téměř 5 milionu lidí [online]. 23.11.2021 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/11/csuo-socialni-site-pouziva-v-cesku-temer-5-milionu-lidi/>

největšími světovými korporacemi.¹¹⁸ Jde o soukromé obchodní společnosti, které vytváří určité podnikatelské aktivity. Jako soukromé subjekty formálně nedisponují veřejnou mocí ve státoprávním smyslu slova, ale přesto mají velmi silný vliv.

V. Knapp na vědecké konferenci (1995) ve svém příspěvku uvádí, že *svoboda projevu totiž konkuruje s jinou, mocnější svobodou, se svobodou vlastnictví. Projev, ať kohokoliv, se nedostane do široké veřejnosti bez pomoci masových sdělovacích prostředků. Masové sdělovací prostředky však nejsou, a přirozeně ani nemohou být právně zavázány, něčí projev rozšiřovat. (...) Z hlediska svobody projevu to znamená, že každý má skutečnou volnost šířit své názory dál než ke svému sousedovi za předpokladu, že vlastní nebo že kontroluje masové sdělovací prostředky.*¹¹⁹ Optikou současnosti, kdy internetové platformy postupně nahrazují ostatní sdělovací prostředky a celkově transformují společenský život do on-line prostoru, se takové paradigma postupně přehodnocuje. Přesunutí značné části veřejné debaty na soukromé internetové platformy lze označit za jakousi privatizaci veřejného prostoru. Také státy a oficiální instituce využívají sociální sítě, a to především ke komunikaci s občany a pro jejich formování a usměrňování směrem k vlastní politické a vládní agendě nebo jako diplomatický nástroj ke vzájemné komunikaci s ostatními státy a institucemi.¹²⁰

Režim omezování svobody projevu uživatelů sociálních sítí, se mimo zákonná omezení nese v duchu realizace vlastnického práva těchto společností, které si vytváří různé smluvní podmínky a zásady¹²¹, podle kterých mohou rozhodovat o tom, jaký obsah je nebo není žádoucí. Vytvoření účtu je podmíněno souhlasem s takovými podmínkami a jednotlivec tím vstupuje s dotyčnou

¹¹⁸ GOLDA, Jan. O kolik vzrostlo 6 největších světových společností v roce 2021 [online]. 29.12.2021 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://burzovnisvet.cz/nl-streda-wednesday/o-kolik-vzrostlo-6-nejvetsich-svetovych-spolocnosti-v-roce-2021/>

¹¹⁹ KNAPP, Viktor. Iluze svobody projevu. Acta universitates carolinae. Praha: Karolinum, 1997, 1996(1-2). ISSN 0323-0619, str. 89.

¹²⁰ BLATOVÁ, Karolína. Svoboda projevu a cenzura na internetu a sociálních sítích [online]. Brno, 2022 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tr0pb/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Pavel KANDALEC, str. 39.

¹²¹ např. v případě Facebooku viz. SMLUVNÍ PODMÍNKY a ZÁSADY [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: https://www.facebook.com/policies_center

platformou do smluvního vztahu. Kritéria sociálních sítí pro odstraňování příspěvků nebo blokování a mazání účtů jsou však poměrně nejasná a chybí jim pevně daný regulační rámec. Uplatňována jsou libovolně, často spíše oportunisticky než eticky. Hlavním důvodem pro omezování některých projevů zřejmě zůstává spíše reputace sociální sítě.¹²² Závislost sociálních sítí i jiných platforem na finančních příjmech z reklamy přispívá k tlaku na regulaci obsahu, protože pro maximalizaci zisku logicky musí vycházet co nejvíce vstříc přáním zadavatelů reklamy. V jejich zájmu rozhodně není spojovat jejich produkt s politicky vyhraněnými, nekorektními nebo nenávistnými projevy, které se na sociálních sítích často vyskytují, byť hranici zákona nepřekračují.

Vede to k fakultativní regulaci obsahu, která může mít negativní vliv na svobodu projevu a obecně na princip právní jistoty. Jistě lze namítnout, že jde o čistě soukromou záležitost soukromých subjektů spojenou s tržními zásadami nabídky a poptávky služeb. Je legitimní námitka, že sociální síť není prvoplánově adresát svobody projevu, a proto může činit co uzná za vhodné, pokud uvážíme, že velké sociální sítě mohou být při regulaci veřejných projevů fakticky mocnější než státy? Skrze regulaci svého obsahu totiž mohou dohlížet na společenský diskurz a nepřímo tak ovlivňovat například volby.¹²³ Důraz na dodržování základního práva svobodně se vyjadřovat v digitálním prostředí klade např. rezoluce Rady pro lidská práva při OSN, podle které mají lidé nárok na stejná práva a jejich využívání na internetu i ve skutečném světě, nehledě na to, přes jakého zprostředkovatele samotné vyjadřování činí.¹²⁴

Transformace v čím dál tím větší části společnosti do digitálního prostředí, které je ovládáno několika málo privilegovanými jedinci je z mnoha úhlů pohledu problematická. Nad rámec této kapitoly bychom mohli uvažovat o otázkách

¹²² BLATOVÁ, Karolína. Svoboda projevu a cenzura na internetu a sociálních sítích [online]. Brno, 2022 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tr0pb/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Pavel KANDALEC, str. 67–68.

¹²³ tamtéž, str. 49.

¹²⁴ Report of the Human Rights Council on its twentieth session [online]. 3.8.2012 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-2_en.pdf, str. 23.

dominantního postavení na trhu a o úrovni ochrany hospodářské soutěže, protože konkurence v oblasti velkých sociálních sítí, respektive její faktická absence, může mít na svobodné vyjadřování názorů zásadní dopad. Je-li někdo skrze aplikaci vnitřních pravidel sociálních sítí, která se v tomto ohledu jedna od druhé příliš neliší, smazán nebo blokován, nemá prakticky moc alternativ, jak se vyhnout diskvalifikaci z veřejného on-line života.

3.1.2 Právní rámec a odpovědnost digitálních platforem

Vnitrostátně jsou sociální sítě charakterizovány jako služby informační společnosti podle zákona o některých službách informační společnosti¹²⁵, který transponuje směrnici 2000/31/ES o elektronickém obchodu.¹²⁶ Provozovatelé předmětných služeb podléhají regulaci pouze v zemi EU, kde mají své registrované sídlo. Mají také povinnost zveřejňovat základní informace o svých činnostech nebo např. povinnosti v oblasti reklamy. Z pohledu svobody projevu je zásadní otázka odpovědnosti poskytovatelů služeb za informace, které přenášejí nebo shromažďují. Podle směrnice jsou odpovědnosti zbaveni, pokud *nebyli účinně seznámeni s protiprávní činností nebo informací a jednají, jakmile se o tomto dozvědí, s cílem odstranit tyto informace nebo k nim znemožnit přístup. Vlády jednotlivých zemí nemohou těmto „zprostředkovatelům“ uložit žádnou obecnou povinnost dohledu nad informacemi, které posílají nebo uchovávají, s cílem hledat nezákonnou činnost a předcházet jí.*¹²⁷

Přesto, že jiné zákony tuto problematiku v současnosti explicitně neupravují, je potřeba připomenout, že i ostatní zákony se v prostředí internetu aplikují, ať jde o uplatňování trestní odpovědnosti, regulaci reklamy nebo soukromoprávní ochranu osobnostních práv. Zvýšenou pozornost věnuje veřejná

¹²⁵ zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti v aktuálním znění

¹²⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu) [online]. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex%3A32000L0031>

¹²⁷ Elektronický obchod – standardní pravidla EU [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/LSU/?uri=celex:32000L0031>

moc boji proti teroristickému obsahu na internetu. Na východiska směrnice¹²⁸ a nařízení¹²⁹ EU bude v tomto ohledu navazovat zákon proti šíření teroristického obsahu online, který (zatím ve fázi návrhu) umožní Policii České republiky přikazovat poskytovatelům předmětných internetových služeb zneprístupnit teroristický obsah, a to do jedné hodiny od jeho obdržení.¹³⁰

Situace, kdy je iniciativa omezování svobody projevu z velké části ponechána na platformách samotných je však všeobecně považována za neutěšenou. Aby odstraňování obsahu ze sítí bylo v režii států, a nikoliv sítí samotných je akcentováno zvláště po svévolném vymazání profilů amerického prezidenta Donalda Trumpa prakticky ze všech relevantních platforem. V otázce odpovědnosti sociálních sítí tak lze zobecnit názorové proudy do dvou skupin. Pro jednu stranu je právní úprava nedostatečná a sociální sítě by měly být regulovány zákonem mnohem striktněji než doposud, a to zejména pro vzestup jevů jako je šíření nenávisti nebo dezinformací. Navrhována je tedy taková úprava, kdy budou platformy odpovědné za obsah na nich šířený a budou mít zákonnou povinnost konat. Cestou důraznějšího omezování svobody projevu se vydalo Německo přijetím zákona „pro zlepšení vymáhání práva na sociálních sítích“ (jisté druhy projevu musí platformy mazat do 24 hodin od podání stížnosti).¹³¹ Druhý proud považuje současně nastavenou (ne)odpovědnost platforem za adekvátní, a naopak preferuje pojetí sociální sítě jako svobodného veřejného prostoru, který

¹²⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/541 ze dne 15. března 2017 o boji proti terorismu [online]. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A32017L0541>

¹²⁹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/784 ze dne 29. dubna 2021 o potírání šíření teroristického obsahu online [online]. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32021R0784>

¹³⁰ MV připravilo návrh zákona proti šíření teroristického obsahu online [online]. 17.2.2022 [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/02/17/mv-pripravilo-navrh-zakona-proti-sireni-teroristickeho-obsahu-online/>

¹³¹ tzv. NetzDG, viz. HADAŠ, Jiří. Dezinformace a fake news pohledem právních předpisů ve Spolkové republice Německo [online]. 13.5.2019 [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dezinformace-a-fake-news-pohledem-pravnich-predpisu-ve-spolkove-republice-nemecko-109322.html>

je transparentní. Apeluje především na to, aby nedocházelo k žádným regulačním obsahům nad rámec přípustnosti vnitrostátního omezení svobody projevu.

Určitým způsobem byl v České republice tento záměr iniciován, a to návrhem novelizace trestního zákoníku i zákona o některých přestupcích na zakotvení skutkové podstaty trestného činu porušování svobody projevu a přestupku porušení svobody projevu. Důvodová zpráva uvádí, že *svévolné omezování této volnosti ze strany provozovatelů či správců uvedených platform může vést k systematickému omezování svobody projevu ve vztahu k určitým tématům a skrytému ovlivňování veřejného mínění. (...) Cílem navrhované úpravy je zvýšit míru odpovědnosti nejrozšířenějších sociálních sítí a elektronických platform. (...) Zvýšená míra odpovědnosti těchto subjektů by měla vést k tomu, aby z jejich strany nedocházelo ke svévolnému či preventivnímu omezování názorů a informací, které nepřekračují výše uvedené zákonné mantinely svobody projevu.*¹³²

Vláda k tomuto návrhu zaujala nesouhlasné stanovisko. Ačkoliv by sama přivítala větší transparentnost v této oblasti nebo posílení obrany dotčených uživatelů před neadekvátními zásahy, a s předkladateli souhlasí v tom, že svoboda projevu by na veřejných sociálních sítích neměla být svévolně omezována, *jimi navrhované řešení by vedlo především k podstatnému snížení právní jistoty. (...) Nová, velmi úzce pojatá pravidla pro mazání a zpřístupňování příspěvků uživatelů by pak navíc výrazně uvolnila možnosti šíření škodlivého obsahu na sociálních sítích. (...) Navrhovanou cestu regulace veřejných sociálních sítí prostředky trestního práva vláda považuje za nežádoucí a v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe. (...) Navrhované znění nových skutkových podstat obsahuje řadu vágních pojmů, které jsou buď zcela neurčité, nebo se zvolená slova či obraty v právním řádu používají pro označení něčeho jiného, anebo jsou již pro označení téhož jevu nebo institutu používány pojmy jiné. Taková nepřesnost zákonné úpravy je nevyhovující z hlediska požadavku právní jistoty a představuje porušení jedné z hlavních zásad trestního práva „nullum crimen sine*

¹³² Sněmovní tisk 384/0 Novela z. - trestní zákoník: Důvodová zpráva [online]. 25.1.2019 [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=384&CT1=0>

lege certa“. Dále je vytýkána navrhovaná výše trestní sazby (až 3 roky odnětí svobody) a pokuty u přestupku (až 50 000 000 Kč). Problém spatřuje vláda také v možném zahlcení orgánů činných v trestním řízení a vyjadřuje pochybnost o vymahatelnosti navrhované právní úpravy vzhledem k mezinárodnímu charakteru sociálních sítí.¹³³

3.1.3 Plánovaná právní úprava digitálního prostoru

Výše popsané (a notně zjednodušené) dilema, zda prioritizovat spíše svobodu nebo spíše bezpečnost internetu, se řeší zejména na úrovni EU, a to spolu s požadavkem aktualizace pravidel daných již zmíněnou směrnicí o elektronickém obchodu. Ambici komplexně upravit nové fungování on-line prostoru má nařízení Evropského parlamentu a Rady o jednotném trhu digitálních služeb (akt o digitálních službách)¹³⁴. Přesto, že se nachází stále v procedurální fázi a mělo by začít platit v roce 2024, nabývá již reálné obrysy, a vzhledem k tomu, že se jedná o sekundární právní akt ve formě nařízení, bude mít přímou právní účinnost ve všech členských státech EU.

Důvodová zpráva návrhu nařízení uvádí, že *navrhované nařízení zmírní rizika chybného či neoprávněného znemožnění projevu, bude řešit odrazující účinek na projev, povzbudí svobodu přijímat informace a zastávat názory a rovněž posílí možnosti uživatelů, pokud jde o ochranné prostředky. (...) Návrh vyžaduje pouze odstranění nezákonného obsahu a uloží povinné záruky v případě odstranění informací uživatelů, včetně poskytnutí vysvětlujících informací uživateli, mechanismů vyřizování stížností podporovaných poskytovateli služeb, jakož i externího mechanismu mimosoudního řešení sporů.*¹³⁵

Nařízení obecně zachovává pravidla týkající se odpovědnosti poskytovatelů zprostředkovatelských služeb stanovená ve směrnicí o elektronickém obchodu. Příkazy k přijetí opatření proti nezákonnému obsahu

¹³³ Sněmovní tisk 384/1 Stanovisko vlády k tisku 384/0 [online]. 28.2.2019 [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=384&CT1=1>

¹³⁴ Návrh NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU a RADY o jednotném trhu digitálních služeb (akt o digitálních službách) a o změně směrnice 2000/31/ES [online]. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=COM%3A2020%3A825%3AFIN>

¹³⁵ Důvodová zpráva tohoto nařízení, tamtéž.

stanovující oprávnění justičních a správních orgánů vydávat příkazy k odstranění konkrétního nezákonného obsahu jsou obsažena v čl. 8 nařízení. Během projednávání nařízení v Evropském parlamentu bylo zakomponováno ustanovení, že *podmínky služeb musí respektovat svobodu projevu a svobodu a pluralitu médií, případně další základní práva a svobody v EU*.¹³⁶

Přístup EU je tedy určitým kompromisem. Jako hlavní pozitivum vidím zejména větší transparentnost zásahů do svobody projevu na internetu, mechanismus opravných prostředků a snahu o odkrytí principu algoritmů, skrze které k moderování obsahu dochází. Z hlediska svobody projevu bude zásadní, zda se bude jednat o mazání striktně nelegálního obsahu, tak jak ho definuje čl. 2 písm. g) aktu o digitálních službách, nebo zda převáží tendence extenzivně bojovat také proti tzv. škodlivému obsahu. Členské státy budou povinny zřídit koordinátora digitálních služeb, který má vybírat tzv. důvěryhodné oznamovatele nahlašující nelegální obsah (čl. 19). Faktická úroveň svobody projevu tak bude ovlivněna také kvalitou výběru odpovědných subjektů, které by měly být v maximální možné míře nezávislé.

Prostřednictvím stanovených povinností dojde k omezení komerčních projevů samotných platforem. Vztahovat se budou k transparentnosti reklamy a k umožnění uživateli učinit kvalifikovaná rozhodnutí týkající se reklamy a zpracování jejich osobních údajů. Platformy také budou povinny v požadované míře popsat algoritmy určené k doporučování personalizovaného obsahu.¹³⁷

Výše naznačenou slabou otevřenost hospodářské soutěži a nekalé praktiky v digitálním odvětví u velkých platforem má ambici řešit další zásadní nařízení, také prozatím ve stádiu legislativního procesu – nařízení Evropského parlamentu

¹³⁶ FEIX, MICHAL. Zakaz cílené reklamy neprošel. Jak chtějí europoslanci změnit Akt o digitálních službách? [online]. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/clanky/zakaz-cilene-reklamy-neprosel-jak-chteji-europoslanci-zmenit-akt-o-digitalnich-sluzbach/?fbclid=IwAR02G9uNi16VYcuV2BxfITKHTTrVInSLWTvHI4kyFsyWUfArV2HztqK4o8pc>

¹³⁷ tamtéž

a Rady o spravedlivých trzích otevřených hospodářské soutěži v digitálním odvětví (akt o digitálních trzích).¹³⁸

3.2 Deinformace

Existence dezinformací je spjatá s existencí informací jako takových, a přímo úměrně na ně navazuje. Tento fenomén není výlučně záležitostí posledních dekád a moderních komunikačních technologií. Naopak, je součástí života společnosti v podstatě od dob počátku civilizace.¹³⁹ Pojem „dezinformace“ však rezonuje ve veřejném prostoru čím dál častěji. Je notorií, že soudobá společnost komunikuje řádově v dramaticky větším objemu, než tomu bylo dříve. Vývoj státu do jeho současné demokratické podoby znamená takřka neomezený trh informací, garantovaný svobodou projevu a právem na informace. Jde bezesporu o neocenitelný výtěžek dnešní doby, který s sebou ovšem nese jisté konsekvence. Svobodná, demokratická a pluralitní společnost je vystavena riziku snížení schopnosti rozlišit pravdivé od nepravdivého a stát má, vzhledem k citlivosti zásahů do informační svobody, silně omezené možnosti reakce.

Pro účely této práce není zásadní etymologie pojmu „dezinformace“, považují však za účelné vymezit jeho obsah. Podle Centra proti terorismu a hybridním hrozbám Ministerstva vnitra České republiky (dále jen CTHH) se jedná o *„šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají“*.¹⁴⁰ Právě tento záměr šířit nepravdu vědomě dezinformaci odlišuje od tzv. misinformace, která jej postrádá. Moderním synonymem dezinformace je tzv. fake news nebo tzv. hoax (spojeno s výskytem a šířením na internetu). Významově podobným jevem jsou tzv. konspirační teorie.

¹³⁸ Návrh NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU a RADY o spravedlivých trzích otevřených hospodářské soutěži v digitálním odvětví (akt o digitálních trzích)

¹³⁹ viz. např. druhá řecko-perská válka; in: GREGOR, Miloš a Petra VEJVODOVÁ. Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-1805-4, str. 10–11.

¹⁴⁰ Definice dezinformací a propagandy [online]. [cit. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

Dezinformační kampaně se řadí mezi tzv. hybridní hrozby, které představují moderní nástroj vedení konfliktu – tzv. informační války. Cizí mocnosti se snaží o ovlivnění veřejného mínění skrze využívání komunikačních a informačních kanálů nebo technologií. Nejedná se přitom o propagování určité ideologie, jako spíše o relativizaci a rozměňování informací. Tím dochází k boření struktury vnitro-společenské důvěry. Vedle rizika pro hospodářské postavení státu a dalších aspektů v ekonomické oblasti je testována odolnost společnosti vůči ovlivnění, nevyjímaje odpovědné osoby na všech úrovních rozhodovacího procesu ve státě.¹⁴¹

Po seznámení se s významem pojmu a při komparaci s jeho reálným použitím v médiích i v bezprostřední reálné komunikaci vyvstává otázka, zda tím uživatel tohoto pojmu myslí dezinformaci ve smyslu výše uvedené definice nebo jestli ji používá jako synonymum k nepravdě. Z tohoto důvodu mám za to, že je vhodné pokusit se oddělit takovéto pojetí dezinformací, které přirozeně reflektuje snahu státu o zajištění jeho bezpečnosti a suverenity, bezpečnosti jeho obyvatel a o zachování demokratického zřízení, od dezinformací jako pojmu velmi široce a hojně používaného v každodenním společenském životě. Tomuto širokému použití, kde většinou chybí záměr šířit nepravdu a ovlivnit někoho ve svůj prospěch (k tomu ještě z pozice cizí státní mocnosti nebo v jejím zájmu), by zjevně lépe odpovídal onen pojem misinformace.

Když nebudeme používat korektní jazyk vědců či státního úřednictva, můžeme dezinformátory (tedy ty, kteří úmyslně šíří nepravdy s cílem ovlivnit jiné) s klidným svědomím označit za lháře. Ba co víc – za lháře, kteří své výmysly záměrně a lstivě vypouští z důvodů více než nízkých. Jenže zatímco lhářem je ve veřejném prostoru nazýván málokdo, dezinformátory se naše republika prý jen hemží. Obzvláště v době covidové.¹⁴²

¹⁴¹ Dezinformační kampaně [online]. [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane.aspx>

¹⁴² NEUMAN, Ondřej. Jediná pravda o covidu aneb kdo je tu vlastně dezinformátor [online]. 17. 4. 2021 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/ondrej-neumann-jedina-pravda-o-covidu-aneb-kdo-je-tu-vlastne-dezinformator/>

3.2.1 Právní rámec boje proti dezinformacím

V České republice zákon dezinformace explicitně neupravuje. Výše popsané jevy jsou tak běžnou součástí debaty v demokratické společnosti probíhající v rámci výkonu práva na svobodu projevu. Zde samozřejmě platí její rámec popsaný v předchozí kapitole. Krajním prostředkem je trestněprávní řešení a pokud půjde o případ společensky škodlivý, v úvahu přichází subsumpce činu pod některou z existujících zákonných skutkových podstat verbálních trestných činů (typicky trestný čin šíření poplašné zprávy nebo pomluva). Dalším možným prostředkem boje proti dezinformacím mohou být občanskoprávní prostředky u zásahů do osobnostních práv. Státem i občany prováděný boj proti dezinformacím jakéhokoliv charakteru tak z pohledu práva v zásadě nesmí vybočovat z liberálního režimu svobody projevu.

Vzhledem k citlivému charakteru boje proti dezinformacím je žádoucí si připomenout čl. 2 Listiny, který požaduje ideologickou neutralitu státu. Zároveň toto ustanovení výslovně stanoví, že *stát je založen na demokratických hodnotách*. Právě tyto hodnoty jsou při boji proti dezinformacím nejvýznamnějším objektem ochrany. Veřejná moc tedy nesmí stranit konkrétní ideologii či náboženství. Odhalování a potírání dezinformací nebo jejich uvádění na pravou míru by se tak mělo vést v duchu testu pravdivosti skutkových tvrzení, kde k žádné propagaci ideologie nedochází.

Ústavně konformní metodou jsou také tzv. soft law prostředky, které lze vnímat jako dlouhodobé zapojení státu do anti-dezinformačních aktivit. Patří sem i snaha o zvýšení mediální gramotnosti a podpora vzdělanosti a kritického myšlení občanů obecně. Také citované CTHH je jedním z takových prostředků. Vyhodnocuje hrozby a vytváří návrhy řešení, provádí osvětu apod. Roli v boji proti dezinformacím hrají samozřejmě také zpravodajské služby. Bezpečnostní informační služba ve své výroční zprávě 2020 uvádí, že *dezinformační tlak podporuje rezignaci části společnosti na funkčnost státu v jeho současné ústavní*

*podobě, což stát limituje ve schopnostech účinně komunikovat strategická témata.*¹⁴³

Ačkoliv speciální právní úprava dezinformací v současnosti v České republice chybí, vláda České republiky schválila (2021) tzv. Akční plán k Národní strategii pro čelení hybridnímu působení, který podrobně rozpracovává úkoly pro posilování odolnosti vůči těmto hrozbám. Mimo jiné právě cílí na zmíněné soft law prostředky.¹⁴⁴ Jedním z úkolů je zpracovat a předložit vládě návrhy změn právní úpravy pro posílení České republiky čelit dezinformacím.¹⁴⁵

3.2.2 Problematické aspekty boje proti dezinformacím

Ať jde o sebeušlechtlejší zájem, právo na svobodu projevu je v případě boje proti dezinformacím omezováno. Vzhledem k dynamickému vývoji a sílícímu tlaku na kontrolu informací pro možný zavádějící či manipulativní charakter, logicky vzbuzují tyto restriktivní tendence obavy. Stát si tedy musí počínat velmi obezřetně. Do značné míry se tak jeví jako vhodné soukromé občanské iniciativy, které mohou poukazovat na dezinformace v rámci horizontálního postavení rovných subjektů, tedy bez důvodných obav ze zneužití svého postavení orgánu veřejné moci. Vlády by si měli počínat co nejopatrněji a nechat boj proti dezinformacím hlavně na občanské společnosti, novinářích, neziskových organizacích apod., a to kvůli hodnotám, efektivitě i obavě, že čistě státní opatření budou vnímána elitářsky a propagandisticky.¹⁴⁶

¹⁴³ Výroční zpráva BIS 2020 [online]. [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocní-zpravy/2020-vz-cz-2.pdf>

¹⁴⁴ Vláda schválila plán na čelení hybridním hrozbám. Určuje nástroje k ochraně významných zájmů státu [online]. 23.11.2021 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://ekonomickydenik.cz/vlada-schvalila-plan-na-celeni-hybridnim-hrozbam-urcuje-nastroje-k-ochrane-vyznamnych-zajmu-statu/>

¹⁴⁵ HORÁK, Jan. Dezinformace jako veřejný nepřítel. Vláda zvažuje, že je bude regulovat zákonem [online]. 1.12.2021 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/dezinformace-jako-verejny-nepritel-vlada-zvazuje-ze-je-bude/r~bacd51de511211ec8a900cc47ab5f122/>

¹⁴⁶ VILMER, Jean-Baptiste Jeangène; ESCORCIA, Alexandre; GUILLAME, Marine; HERRERA, Janaina. Information Manipulation - a Challenge for Our Democracies. France Diplomatie [online]. © Ministry for Europe and Foreign Affairs - 2019, publikováno 4. 9. 2018, 207 s. [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné z: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/information_manipulation_rvb_cle838736.pdf

V České republice existuje vícero organizací, které v této oblasti působí a různé mediální výroky ověřují co do jejich pravdivosti, zpracovávají zprávy a analýzy trendů nebo seznamy působících dezinformátorů. Souhrnně se tato aktivita nazývá „fact-checking“. Vzhledem k informačnímu přetlaku a časovým i jiným nárokům je ověřování informací obtížnou disciplínou, která klade na osoby fact-checking provádějící poměrně velké nároky. Formálně však jde o soukromou iniciativu soukromých subjektů, které pouze realizují výkon práva na svobodu projevu. Svoji aktivitou spočívající v boji proti dezinformacím do svobody projevu subjektů dezinformace šířících přímo nezasahují. Z vrchnostenského postavení tak samozřejmě činit ani nemohou. I když k omezování základních práv jednotlivce přímo nedochází, představuje fact-checking určité problematické aspekty, se svobodu projevu bytostně související.

Meritum věci spočívá ve skutečnosti, že subjekty bojující proti dezinformacím suplují stát. Stát, který má zájem na boji proti dezinformacím, avšak absentují u něj legální prostředky, jak proti drtivé většině z nich bojovat, protože svobodě projevu náleží silná ochrana. Znamená to, že nepřímo je tato činnost delegována na soukromé subjekty. To nic nemění na skutečnosti, že se tak děje v zájmu státu, který na mnohé z angažovaných tuzemských neziskových organizací v rámci boje proti dezinformacím odkazuje.¹⁴⁷ Přirozeně se tak nabízí otázka, zda jsou tyto organizace výlučně součástí svobodného společenského diskurzu, nebo zda se díky vyšší míře legitimacy zaštitěné veřejnou mocí nejedná o jakousi prodlouženou ruku státu?

V právním státě náleží autoritativní rozhodování o právech a povinnostech jednotlivců zejména soudům. Na soudce, jsou kladeny velmi vysoké nároky, aby byla zajištěna jejich nezávislost a nestrannost, a bylo tak přispěno k naplnění ideologické neutrality podle čl. 2 Listiny. Zákon o soudech a soudcích explicitně požaduje, aby morální vlastnosti soudce dávaly záruku, že bude svou funkci řádně zastávat. Osoby, které dezinformace odhalují a uvádějí je na pravou míru, se sice

¹⁴⁷ Dokumenty a odkazy: Odkazy na instituce mediální gramotnosti a odhalování dezinformací [online]. [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane-dokumenty-a-odkazy-dokumenty-a-odkazy.aspx>

řídí určitou metodikou a jejich nestrannost často upravuje etický kodex¹⁴⁸ dané organizace, žádné striktní podmínky však vzhledem k soukromoprávní povaze neexistují a lidé mají právo se v nich svobodně sdružovat. Žádná politická nebo ideologická neutralita tohoto typu fact-checkingu tak logicky ani existovat nemůže. Že si tato skutečnost zaslouhuje pozornost dokládá v konkrétním případě také kritika zaznívající z vědeckých pozic: (...) *studie think tanku Evropské hodnoty o výhledu vývoje vnějšího bezpečnostního prostředí ČR, obsahující pouze katastrofické scénáře, navíc s absurdně vysokými pravděpodobnostními hodnotami, není odbornou studií, ale projevem ideologie, který připravuje půdu pro radikální opatření odůvodněná jako prevence proti (neurčitým a nejistým) budoucím hrozbám.*¹⁴⁹

Problematika rozlišení skutkového tvrzení, které je přípustné ověřovat, od hodnotového soudu, tedy subjektivního názoru, u kterého to možné není, může být ve skutečnosti mnohem složitější, než by se z pohledu této typologie mohlo zdát. Určování toho, co je nebo není pravda je sice v tomto ohledu neautoritativní, není však prosté závažných, byť třeba jen mimoprávních dopadů. Tyto řádky mohou být shledány jako kontroverzní, právě kritické hodnocení jevů ingerujících do svobody projevu je ale účelem této kapitoly.

Zaprvé, označení určitých informací a jejich zdrojů za pochybné má fundamentální rozměr v tom, že se odkláníme od individuální odpovědnosti a rozhodnutí každého z nás věřit tomu, co uznáme za vhodné. Ad absurdum regulujeme nejen právo *vyjadřovat své názory (...), jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu* podle čl. 17 Listiny, ale i svobodu myšlení podle čl. 15. Snaha ochránit společnost před manipulací je sama spojena s rizikem manipulace, byť požadovaným směrem. Tato protektivní snaha zamezit šíření dezinformací směřuje k potlačování

¹⁴⁸ FAQ — Často kladené otázky [online]. [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://demagog.cz/stranka/faq>

¹⁴⁹ kritika autorů působících na Fakultě sociálních věd UK, Ústavu mezinárodních vztahů, Metropolitní univerzitě Praha a v Asociaci pro mezinárodní otázky, viz. POLEMKA: Podivné postupy Evropských hodnot. Mluvme o bezpečnosti, ale bez ideologie [online]. [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/nazory/mluvme-o-bezpecnosti-ale-bez-ideologie.A161105_102245_In_nazory_sij

oponentních názorů a teoreticky ingeruje i do principu volné soutěže politických stran nebo do principu rozhodování většiny za současné ochrany menšin podle čl. 5 a 6 Ústavy, jakožto podstatných náležitostí demokratického právního státu determinujících svobodnou pluralitní společnost.

Argument hledání pravdy popsany v první kapitole, že pravda se pravdou stává až ve střetu s tím, co je nepravdivé, se stává dvojsečným. Jednak jde sice o základní princip fact-checkingu, ale pokud a priori označíme nějaký zdroj informací za nepravdivý, k takové komparaci vůbec nemusí dojít, protože se má za to, že pravda je generována z pravdivého zdroje automaticky. Celosvětová zdravotní krize posledních let spojená s pandemií koronaviru SARS-CoV-2 přinesla obrovské množství případů, kdy se ukázalo, jak problematický tento přístup je. V situaci, která je bezprecedentní, a kdy nikdo nemohl se stoprocentní jistotou předvídat, jak se dále vyvine, se ukázalo, že i renomovaná média (čerpající poznatky zejména od oficiálních autorit, založené na vědeckém konsenzu) nejsou bezvýhradně neomylná, a že i disentní odborný názor, původně označovaný za dezinformaci, se může vyvinout v relevantní.

Skutečnosti zde uvedené nezpochybňují požadavky omezení svobody z důvodů podle čl. 17 odst. 4, a zejména z důvodů ochrany bezpečnosti státu a veřejné bezpečnosti, které jsou, zvláště v dobách krizových, nade vši pochybnost legitimní. Nastavení opatření pro zajištění potírání skutečných a nebezpečných dezinformací (odpovídající znakům definice viz. výše) považuji za jeden z kriticky důležitých úkolů pro současné demokratické státy. Dezinformační kampaně a další aktivity mající charakter hybridních hrozeb jsou spojovány zejména s aktivitami Ruské federace, a to ve prospěch jejích mocenských zájmů. V souvislosti s rozpoutáním války na Ukrajině Vláda České republiky a bezpečnostní složky státu neprodleně reagovaly, a po konzultacích se správcem české domény došlo k zablokování webů šířících dezinformace o tomto konfliktu.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Správce národní domény kvůli dezinformacím o Ukrajině zablokoval Aeronet a další proruské weby [online]. 25.2.2022 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/aktuality/spravce-narodni-domeny-kvuli-ukrajine-zablokoval-aeronet-a-dalsi-proruske-weby/>

3.3 Nenávistné projevy

Dalším velmi diskutovaným fenoménem je šíření nenávisti. Pro obecné pojmenování se používá výraz „hate crime“. Pod tento pojem bychom mohli zařadit širokou škálu protiprávních činů z nenávisti. Výraz „hate speech“ vystihuje takovou část těchto deliktů, pro které je typická jejich slovní nebo obdobná forma, a svým způsobem tak vymezují hranice svobody projevu. Jednotnou legální definici však právní věda postrádá, a uchopitelnost a vymahatelnost deliktů z nenávisti tak činí značné potíže. Stěžejní úlohu pro jejich poznání tvoří doktrína a navazující judikaturní praxe soudů na všech úrovních. Tenká hranice mezi projevem, který útočí na určitou osobu nebo skupinu osob, ale stále ještě v přípustné intenzitě, a projevem, který již pod ochranu svobody projevu nespadá, se v judikatuře ústavních soudů i ESLP rýsuje postupně.¹⁵¹

Nejprve stručně ke srovnání dvou základních pozic omezování svobody projevu z důvodu „hate speech“. Zatímco Nejvyšší soud USA s ohledem na První dodatek Ústavy USA vyvinul doktrínu, podle které nelze svobodu projevu omezit mimo výjimečných případů, kdy je konkrétní projev za daných okolností schopen způsobit reálnou újmu (jinými slovy, je třeba rozlišovat pouhé hlásání určitých myšlenek, které nenávist propagují, od myšlenek k násilí přímo podněcujících¹⁵²), evropský přístup takto liberální není. Doktrína kontinentální právní kultury nenávistné projevy a priori zakazuje, protože jsou neslučitelné s demokratickými hodnotami. Herceg v tomto případě mluví o „doktríně aktivní intolerance“.¹⁵³

Vzhledem k absenci závazných definic je pro orientaci v problematice deliktů z nenávisti potřeba tyto pojmy vyjasnit jinými nástroji. Jedním takovým je definice vytvořená na půdě Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, podle které „*zločinem z nenávisti je každý trestný čin spáchaný s předpojatostním motivem*“. Ten spočívá v netolerantním, stereotypním nebo nenávistným

¹⁵¹ JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 23.

¹⁵² HERCZEG, Jiří. Meze svobody projevu. Praha: Orac, 2004. Knihovnička Orac. ISBN 80-861-9994-0, str. 98.

¹⁵³ HERCEG, Jiří. Tolerance intolerantních – svoboda versus rasismus. Justičná revue. 63(8–9).

vnímáním oběti, ať už pro její etnicitu, jazyk, náboženství, národnost, sexuální orientaci, zdravotní postižení, gender nebo jinou základní charakteristiku.¹⁵⁴

V této podkapitole se pokusím popsat základní právní instituty potírání nenávisti v České republice a vysvětlit některé tendence vývoje právní úpravy pro futuro. Společenský a politický diskurz se z mého pohledu neustále posouvá spíše směrem, kdy zájem na ochraně práv druhých (resp. na ochraně druhých před nenávisnými výroky) je zájmem svobodě projevu nadřazeným. Tento vývoj samozřejmě souvisí s rozmachem vývoje informačních a komunikačních technologií, a tím pádem i s rozmachem možností šíření názorů nenávistného charakteru a rychlostí takového šíření. Adekvátní nastavení právní ochrany jako reakce nejen na moderní způsob komunikace, ale i na společensko-kulturní vývoj ve světě je problémem, který si dle mého názoru zaslouží významnou pozornost.

3.3.1 Právní rámec nenávisných projevů

Ačkoliv jisté právní možnosti boje proti nenávisti nabízí občanské nebo přestupkové právo, nejčastěji jsou akcentovány v této problematice prostředky trestněprávní. Na boj proti zvláště závažným formám rasismu a xenofobie se vztahuje rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva, podle kterého *každý členský stát přijme nezbytná opatření k zajištění toho, aby níže uvedené úmyslné jednání bylo trestné* (čl. 1). Nejedná se však o plnou harmonizaci trestního práva, protože kulturní a právní tradice členských států se v této oblasti liší.¹⁵⁵ Vnitrostátní trestní právo však obsahuje skutkové podstaty, které odrážejí výše uvedené požadavky.

Další snahou o europeizaci trestního práva je návrh Evropské komise (dále jen „EK“), podle které se trestné činy z nenávisti a verbální projevy mají zařadit na

¹⁵⁴ What is hate crime [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://hatecrime.osce.org/>

¹⁵⁵ Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>

seznam trestných činů EU. Podle čl. 83 Smlouvy o fungování EU¹⁵⁶ mohou být formou směrnic přijata minimální pravidla vymezení mimořádně závažných trestných činů a navazujících sankcí, mají-li tyto činy přeshraniční charakter. V současnosti jde o oblasti terorismu, obchodu s lidmi, vyjmenovanou hospodářskou kriminalitu apod. Iniciativa EK je prvním krokem v procesu rozšíření tohoto seznamu, reagujícím na vývoj trestné činnosti nenávistného charakteru, která má nyní právě přeshraniční rozměr a objevuje se stále častěji. EK shledává nenávistné verbální projevy a trestné činy z nenávisti mimořádně závažnou trestnou činností, protože ohrožují společné hodnoty EU a základní práva, a shledává je i samostatnou kategorií kriminality, vzhledem k jejich zvláštnímu rysu – nenávisti vůči osobám nebo skupinám osob se stejnými chráněnými charakteristikami (nebo u nichž se předpokládá, že tyto charakteristiky mají).¹⁵⁷

Jedním z hlavních bodů sdělení EK je, že *k rozšíření seznamu trestných činů EU není alternativa: Nenávistné verbální projevy a trestné činy z nenávisti jsou v členských státech EU kriminalizovány různou měrou. Pouze rozšíření seznamu trestných činů EU o nenávistné verbální projevy a trestné činy z nenávisti umožní účinný a komplexní trestněprávní přístup k těmto jevům na úrovni EU spolu s důslednou ochranou obětí těchto činů.*¹⁵⁸ Podle podrobného sdělení EK tato iniciativa podpoří boj EU proti rasismu nebo antisemitismu. Bude také zahrnovat současné snahy o prosazování rovnosti a respektu k diverzitě, které vyzdvihují potřebu zajistit robustní trestněprávní prostředky reakce na úrovni EU k potírání „hate speech“ a „hate crime“, nejen v problematice rasismu a xenofobie, ale zvlášť také u pohlaví, sexuální orientace, věku a postižení.¹⁵⁹

¹⁵⁶ SMLOUVA O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ) [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=FI>

¹⁵⁷ Komise navrhuje rozšířit seznam „trestných činů EU“ o nenávistné verbální projevy a trestné činy z nenávisti [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: https://czechia.representation.ec.europa.eu/komise-navrhuje-rozsirit-seznam-trestnych-cinu-eu-o-nenavistne-verbalni-projevy-trestne-ciny-z-2021-12-09_cs

¹⁵⁸ tamtéž

¹⁵⁹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL a more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech

Je patrné, že popsaná iniciativa je dosti progresivní a v případě úspěšného legislativního procesu EU zřejmě přinese do vnitrostátních právních řádů hypertrofii trestní represe – věcné důvody pro omezení svobody projevu plošně rozšíří. V České republice jsou trestné činy z nenávisti spáchány z důvodu nenávisti pachatele pro některou domnělou nebo skutečnou charakteristiku oběti (příslušnost k určité rase, etnické skupině, národnosti, politického přesvědčení nebo vyznání). Obecně může jít jednak o některé trestné činy proti životu a ohrožující život nebo zdraví, proti svobodě, proti majetku, proti lidskosti a o další trestné činy. U této široké škály můžeme hovořit o trestných činech z nenávisti, pokud dojde k naplnění jejich kvalifikovaných skutkových podstat (spojených s okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby). K tomuto je zapotřebí právě nenávistné pohnutky. Také u ostatních trestných činů uvedených v trestním zákoníku soud při stanovení trestu posuzuje jako přitěžující okolnost, pokud byl čin spáchán z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti.¹⁶⁰

Trestné činy, které jsou páčány převážně nebo výlučně realizací projevu nenávistného charakteru, tvoří zejména trestné činy narušující soužití lidí a některé trestné činy proti lidskosti, které souvisí s problematikou extremismu. Nenávistnými projevy lze tedy naplnit skutkové podstaty zejména násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka, popírání, schvalování a ospravedlňování genocidia nebo podpory a propagace terorismu.¹⁶¹

and hate crime [online]. Brusel, 9.12.2021 [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/1_1_178542_comm_eu_crimes_en.pdf

¹⁶⁰ viz. trestní zákoník v aktuálním znění; přehledný seznam trestných činů z nenávisti obsahuje web Policie České republiky: Trestné činy z nenávisti [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti.aspx>

¹⁶¹ tamtéž

3.3.2 Nenávist na internetu

Riziko projevů nenávisti roste v online prostředí. Pokusit se znovu obnovit hranice toho, co je možné říci v rámci svobodné diskuze, a co už přípustné není, považuje i Veřejný ochránce práv za jeden z největších úkolů dnešní doby.¹⁶² Takové požadavky jsou reflektovány širokým počtem právních dokumentů na mezinárodní úrovni. Ku příkladu v rámci Rady Evropy jde o Úmluvu o počítačové kriminalitě.¹⁶³ Regulaci nenávistných projevů však vzhledem k požadavkům USA, které jsou členy této mezinárodní organizace, nenalezneme.¹⁶⁴ Tento dokument je však mnohými považován za průlomový v oblasti potírání nenávistných projevů na internetu, a to i pro navazující Dodatkový protokol, který se věnuje zejména problematice šíření rasistických a xenofobních myšlenek.¹⁶⁵

Snaha o jistou regulaci se v této oblasti nevyhnula ani výše popsaným digitálním platformám, a to díky Kodexu chování proti nezákonným nenávistným projevům online, kterým se tyto velké společnosti zavázaly prověřovat většinu platných oznámení o odstranění obsahu nezákonného nenávistného charakteru do 24 hodin, a je-li to nutné, také jej odstranit nebo k němu deaktivovat přístup. Jde tedy o snahu o určitou seberegulaci v zájmu prosazování právních předpisů, jako je již zmíněné rámcové rozhodnutí Rady¹⁶⁶, resp. příslušných vnitrostátních právních předpisů. Stěžejním požadavkem je dodržení rozumného časového horizontu přezkoumání předmětných projevů, a v tom trestněprávní prostředky neexcelují. Digitální platformy tak musí vytvářet interní postupy a zajišťovat

¹⁶² Nenávistné projevy na internetu a rozhodování českých soudů: Výzkum veřejného ochránce práv 2020 [online]. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/47-2019-DIS-PZ-Vyzkumna_zprava.pdf

¹⁶³ publikovaná pod č. 104/2013 Sb. m. s. jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o počítačové kriminalitě

¹⁶⁴ VÝBORNÝ, Štěpán. Nenávistný internet versus právo. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. Lidská práva. ISBN 978-80-7357-766-7, str. 183.

¹⁶⁵ publikováno jako Sdělení č. 9/2015 Sb. m. s.

¹⁶⁶ Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva

školení svých zaměstnanců.¹⁶⁷ Že je takový postup řešení nenávistných projevů poměrně problematický, ať již pro netransparentnost metodik a algoritmů nebo absenci řádných opravných prostředků, již bylo nastíněno výše.

Fenoménem nenávisti šířené po internetu v České republice se zabýval také Výzkum veřejného ochránce práv 2020¹⁶⁸, který mimo jiné kvantitativním zkoumáním došel k závěrům, že nejčastějším trestem pro pachatele bylo podmíněné odnětí svobody, následované peněžitým trestem s určením náhradního trestu, a dále obecně prospěšnými pracemi či propadnutím věci. To vyvolává otázky o reálné společenské škodlivosti těchto deliktů, zvláště vezmeme-li v úvahu výše popsanou snahu EK zařadit je mezi zvlášť závažnou kriminalitu. Dalším poznatkem je fakt, že pouze menšina okresních soudů má se stíháním nenávistných projevů zkušenost, a že toto stíhání spíše navazuje na konkrétní medializované kauzy, než že by bylo výsledkem průběžného a systematického monitorování. Faktem ovšem je, že počet vydaných soudních rozhodnutí v této oblasti má meziročně značně rostoucí tendenci.¹⁶⁹

Skutečnost, že nenávistné projevy na internetu je třeba potírat, vyplývá také z aktuální judikatury Ústavního soudu. Argumentace, že nenávistný komentář autor myslel pouze jako nezávadný žert, který svérázně upozorňuje na kulturní a civilizační odlišnosti lidí, a který je dokonce společensky potřebný, je nepřijatelná. Ústavní soud s odkazem na judikaturu ESLP¹⁷⁰ *zdůraznil, že tolerance a respekt ke stejné důstojnosti všech lidských bytostí představuje základ demokratické, pluralistické společnosti. Dodal, že v demokratické společnosti může být považováno za nezbytné sankcionovat a předcházet všem formám projevů, které propagují, vyvolávají, podporují či ospravedlňují nenávist založenou na nesnášenlivosti jinakosti. (...) Nenávistné projevy tedy nespadají pod*

¹⁶⁷ Evropská komise a IT společnosti představily kodex chování upravující boj proti online šíření nelegálních nenávistných projevů [online]. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/IP_16_1937

¹⁶⁸ Nenávistné projevy na internetu a rozhodování českých soudů: Výzkum veřejného ochránce práv 2020 [online]

¹⁶⁹ tamtéž

¹⁷⁰ viz. např. Erbakan proti Turecku ze dne 6. 7. 2006, stížnost č. 59405/00

*ústavněprávní ochranu a nemohou ji získat ani tím, že se budou vydávat za žert. V projednávané věci ani není podstatné, zda byl předmětný komentář myšlen jako žert, neboť existují záležitosti, o kterých Listina a zákony žertovat s ohledem na důstojnost člověka nepřipouštějí. (...) I hrozivé historické zkušenosti se stigmatizací a likvidací společenských menšin (například stěžovatelem odkazované vraždění lidí v plynových komorách koncentračních táborů) vedlo k tomu, že svoboda projevu není absolutní povahy, nýbrž podléhá stanoveným výjimkám.*¹⁷¹

3.3.3 Problematické aspekty boje proti nenávisti

Ačkoliv právní řád v digitálním prostoru platí, onen prostor přináší mnoho komplikací s jeho vymáháním. Rychlost internetového dění a jeho technologické aspekty činí potíže se zjišťováním skutkového stavu a následným dokazováním, a ve výsledku i s vyvozováním právní odpovědnosti. Identifikace pachatele je složitá i pro poměrně snadné zajištění si anonymity.¹⁷² Podle mého názoru je na internetu obsahu, na který by bylo možné trestněprávní nebo jiné právní prostředky aplikovat, tak velké množství, že tato aplikace není u drtivé většiny případů vůbec možná. Hrozí tak riziko určité arbitrárnosti v přístupu státních orgánů.

Celá koncepce „hate speech“ bývá kritizována pro vágnost a neurčitost pojmů, u kterých může vznikat široký manévrovací prostor pro jejich interpretaci. Související náleží Ústavního soudu vypovídá o tom, že *podle článku 39 Listiny základních práv a svobod pouze zákon stanoví, které jednání je trestným činem. Náležitostí právního státu není však jen zásada zákonnosti, ale také příkaz právní určitosti zákonů jako předpoklad právní jistoty a prostředek k udržení důvěry společnosti vůči právnímu státu. V ústavním státě není totiž důležité jen to, jakým způsobem jsou schopny zákony interpretovat soudy, ale také, jak si tyto zákony*

¹⁷¹ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2696/21 ze dne 7. 12. 2021

¹⁷² SLAVÍK, Jakub. Trestněprávní aspekty zneužívání svobody slova v internetovém prostředí (aktuální problémy). Brno, 2021. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc., str. 40.

*bude vykládat občanská veřejnost. Právní nejistota občanů znamená ztrátu věrohodnosti právního státu a překážku občanské aktivity zároveň.*¹⁷³

Pro eskalaci počtu případů nenávistných projevů se objevily tendence subsumovat taková jednání pod skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví.¹⁷⁴ Tento přístup, který potvrzuje určitou změnu ve vnímání účelu této skutkové podstaty, je předmětem kritiky, a to opět pro vágnost dané trestněprávní normy. Např. J. Wintr uvádí, že *nesmírně vágní skutková podstata výtržnictví („hrubá neslušnost nebo výtržnost“)* nemá v právním řádu demokratického právního státu co dělat.¹⁷⁵

Další velmi diskutovanou a často i kritizovanou tématikou je ona snaha potírat nenávist plošnými prostředky evropského práva. Kromě standardních argumentů o přesunu nebo ztrátě části státní suverenity v této oblasti, je pro mnohé trnem v oku rozšíření charakteristik, pro které se potenciální oběti stávají terčem nenávistných projevů. Je zřejmé, že pro zajištění pluralitní a zdravé demokratické společnosti se bez apelu na principy důstojnosti a rovnosti všech lidí před zákonem neobejdeme. Je to imanentní atribut globalizované a svobodné části světa. Stejně jako je imanentním atributem postmoderní společnosti relativizace určitých hodnot a hierarchií. V oblasti práva, a především práva trestního, jsou však hodnoty a zájmy společnosti hluboko zakořeněny určitou tradicí, pro každý stát, pro každou společnost individuálně.

Svoboda projevu je velmi komplexní fenomén, a svět kolem nás je bezednou studnicí námětů, které lze z širokého spektra pohledů na tento fenomén rozebírat. Restriktivní tendence způsobené zvýšeným výskytem nenávisti jsou také jedním z politicky žhavých témat. Kulturní a společenský vývoj vyspělého světa jdoucí ve znamení diverzity, inkluze a často až pozitivní diskriminace, je

¹⁷³ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 43/93 ze dne 12.4. 1994

¹⁷⁴ KUBÍK, Jiří. Bradáčová: Za lži, urážky a nenávist na internetu budou padat tresty [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-bradacova-za-lzi-urazky-a-nenavist-na-internetu-budou-padat-tresty-184551>

¹⁷⁵ WINTR, Jan. Schvalování atentátu a podobné výtržnosti. Státní zastupitelství. 2020(3). ISSN 1214-3758, str. 3–4.

podle mne faktem, který však ve finále svobodné diskuzi příliš nesvědčí. Vzhledem k tomu, že jsem se v této práci, poněkud jednostranně, zabýval svobodou projevu a vyzdvihoval právě ji, nerad bych vynášel hodnotové soudy touto jednostranností zapříčiněné. Osobně vnímám pouze tu skutečnost (byť ne exaktně kvantifikovatelnou), že česká společnost se k otázkám soudobých problémů v oblasti svobody projevu (a tendencím z ní ubírat) staví poměrně rezervovaně. Částečně může jít o reflexi historických zkušeností, které svědčí o tom, jak snadno lze svobodu jako takovou ztratit. Nastíněné úvahy jsou však již nad rámec této diplomové práce.

Závěr

Ve veřejném prostoru se vyskytuje názor, že svoboda projevu buď je nebo není. Že neexistuje nic mezi tím. Že jakékoliv omezení je špatně a vede k totalitnímu zřízení. Liberální filozofické argumenty požadující absolutně volný trh myšlenek však s realitou současné, byť svobodné a demokratické společnosti, příliš nekorespondují. Individuální právo se svobodně vyjadřovat totiž naráží na určité limity, kterými demokratická společnost zajišťuje ochranu sama sebe. Svoboda projevu zkrátka není absolutní a podléhá zcela legitimním omezením, jejichž absence by ve svém důsledku nevedla k větší svobodě. Je tomu právě naopak. Druhý konec názorového spektra se domnívá, že potenciální míra ohrožení jednotlivců i společnosti tím, že jsou vystaveni nepříjemným názorovým projevům, ospravedlňuje mnohem širší míru jejich omezení. I to však není v souladu s potřebami demokratické společnosti, která je na pluralitě názorů, byť pro někoho nepříjemných, šokujících nebo hloupých, založena. Abychom byli schopni myslet a vyvíjet se, musíme riskovat i to, že se vyjádříme nekorektně, neslušně nebo mylně. Speciálně v heterogenních společnostech států vyspělé západní civilizace můžeme pozorovat jisté odchýlení se od tohoto prizmatu svobody projevu. Uvědomění si potřeby vyvažovat rozdílné zájmy je obecně platným podstatným východiskem, a v oblasti nastavení hranic svobodného vyjadřování se je naprosto zásadním. Jakékoliv jednostranné nahlížení na problematiku je proto zjednodušené a nevhodné.

Cílem práce bylo vysvětlit to, co to svoboda projevu je, proč je pro společnost nezbytná, ale také to, že podléhá omezením, jejichž materiální podmínkou je opět nezbytnost. Nezbytnost v demokratické společnosti. Byly také osvětleny důvody, a jejich zákonné konkretizace, které taková omezení umožňují. Přes to, že obsah regulace může být předmětem debat, ať se již jedná např. o regulaci reklamy z důvodu mravnosti nebo nadbytečnou kriminalizaci určitých jednání mající charakter projevu, samotný mechanismus omezení v principu sporný není. Digitální svět, do kterého jsme se v poměrně krátkém časovém horizontu přesunuli, mnoho věcí redefinoval. Pozornost proto byla věnována vlivu soukromých společností, které však získaly určitý veřejný rozměr, a návrhům řešení problematických aspektů jejich soudobého fungování, a to především na

úrovni EU. Snaha o regulaci on-line prostředí je z pohledu zajištění právní jistoty žádoucí, půjde ale nejspíš ruku v ruce s rozšířením důvodů, pro které lze svobodu projevu omezit. To souvisí s dalším fenoménem dnešní doby, kterým je masové šíření dezinformací. V práci byly nastíněny úvahy o problémech spojených s jejich potíráním. Podobným a rovněž v práci rozebraným jevem je šíření nenávisti. Oba fenomény jsou aktuálně velmi mediálně exponované a ve společnosti budí značně emotivní reakce. Ať již bude jejich budoucí regulace jakákoliv, měla by podle mne být co nejšetrnější tak, aby jednak nevzbuzovala obavy z přílišného „utahování šroubů“ a z potírání jiného než toho unifikovaného, jediného správného, mainstreamového názorového proudu. Takové argumenty se však neuplatní tehdy, kdy je v konkrétním případě přednost jiného zájmu, než je svoboda projevu, skutečně žádoucí. Především to by měla právní úprava reflektovat.

Seznam použité literatury

Monografie

1. ADAMOVIÁ, Karolina a Ladislav SOUKUP. Prameny k dějinám práva v českých zemích III. Plzeň: ZČU, 1999. ISBN 80-7082-497-2.
2. BAKER, Edwin. Human Liberty and Freedom of Speech. Oxford, 1993. ISBN 9780195079029.
3. BARTOŇ, Michal. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4.
4. ČORNEJ, Petr. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek V. 1402-1437. 2. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-007-1.
5. GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-838-9.
6. GREENAWALT, Kent. Fighting Words: Individuals, Communities, and Liberties of Speech. Princeton University Press, 1996. ISBN 9780691026008.
7. GREGOR, Miloš a Petra VEJVODOVÁ. Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-1805-4.
8. GRÓNSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1945-1960 - II. Díl. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-24612-10-0.
9. HERCZEG, Jiří. Meze svobody projevu. Praha: Orac, 2004. Knihovnička Orac. ISBN 80-861-9994-0.
10. JAGĚR, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: Demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0.
11. KADLECOVÁ, Marta a kol. Dokumenty z dějin státu a práva na území ČSSR do roku 1938. Brno: UJEP, Právnícká fakulta, 1983.
12. KAPRAS, Jan. Přehled právních dějin zemí české koruny: díl první a druhý. 5. Praha: vlastním nákladem, 1935.
13. MEIKLEJOHN, Alexander. Free Speech and its Relation to Self-Government. The Lawbook Exchange, 2011. ISBN 1584770872.

14. MILL, John Stuart. O svobodě myšlení a slova. Praha: H2I, 2020. ISBN 978-80-907820-0-6.
15. PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státopěda. II. díl: Ústavní právo České republiky. 3. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-468-8.
16. SOKOL, Tomáš. Tisk a právo. Praha: Orac, 2001. ISBN 80-86199-17-7.
17. STROSSEN, Nadine. Nenávist: proč bychom se jí měli bránit pomocí svobody projevu, nikoli cenzurou. Praha: Institute H21, 2021. Na ramenou obrů. ISBN 978-80-907820-1-3.
18. SUDRE, Frédéric. Mezinárodní a evropské právo lidských práv. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 8021014857.
19. VÝBORNÝ, Štěpán. Nenávistný internet versus právo. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. Lidská práva. ISBN 978-80-7357-766-7.
20. WAGNEROVÁ, Eliška. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

Časopisecké články

1. FILIP, Jan. Dogmatika svobody projevu z hlediska teorie, legislativy a soudní praxe. Časopis pro právní vědu a právní praxi [online]. 1998, (4), 618–637 [cit. 2021-11-27]. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/9074/0>
2. HERCEG, Jiří. Tolerance intolerantních – svoboda versus rasismus. Justičná revue. 63(8–9).
3. PIŇOS, Jakub. Genealogie filosofického ospravedlnění svobody projevu. Jurisprudence [online]. 2017, 26(2), 24–35 [cit. 2021-10-29]. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <http://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/genealogie-filosofickeho-ospravedlneni-svobody-projevu.m-238.html>
4. WINTR, Jan. Schvalování atentátu a podobné výtržnosti. Státní zastupitelství. 2020(3). ISSN 1214-3758.

Konferenční příspěvky

1. BOGUSZAK, Jiří. K problematice svobody projevu v právu České republiky. Acta universitates carolinae. Praha: Karolinum, 1997, 1996(1-2). ISSN 0323-0619.

2. KNAPP, Viktor. Antimonie svobody projevu. Acta universitates carolinae. Praha: Karolinum, 1997, 1996(1-2). ISSN 0323-0619.

Kvalifikační práce

1. BLATOVÁ, Karolína. Svoboda projevu a cenzura na internetu a sociálních sítích [online]. Brno, 2022 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tr0pb/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Pavel KANDALEC.
2. DUMBROVSKÝ, Tomáš. Svoboda projevu a její limity při střetu s právem na ochranu osobnosti. Olomouc. 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého. Právnická fakulta. Vedoucí práce prof. JUDr. Ivu Telec, CSc.
3. MUSIL, Daniel. Čtyři pražské artikuly. Plzeň. 2017. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická.
4. PILAŘ, Miroslav. Liberalismus J. S. Milla. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Katedra filosofie. Vedoucí práce doc. PhDr. Ivana Holzbachová, CSc.
5. POUPEROVÁ, Olga. Tiskové právo. Brno. 2006. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva.
6. SLAVÍK, Jakub. Trestněprávní aspekty zneužívání svobody slova v internetovém prostředí (aktuální problémy). Brno, 2021. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc.

Právní úprava

1. Dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnově právního pořádku
2. Nařízení vlády č. 69/1968 Sb., kterým se zrušuje statut Ústřední publikační správy
3. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/784 ze dne 29. dubna 2021 o potírání šíření teroristického obsahu online

4. Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva
5. Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte
6. Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
7. Sdělení 104/2013 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o počítačové kriminalitě
8. Sdělení č. 9/2015 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dodatkového protokolu k Úmluvě o počítačové kriminalitě o kriminalizaci činů rasistické a xenofobní povahy spáchaných prostřednictvím počítačových systémů
9. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu
10. Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/541 ze dne 15. března 2017 o boji proti terorismu
11. SMLOUVA O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE (KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ), C 326/47
12. Usnesení ČNR č. 2/1993 Sb. v posledním znění, Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV a SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
13. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
14. Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky
15. Ústavní zákon č. 135/1989 Sb., kterým se mění Ústavní zákon 100/1960 Sb.
16. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky
17. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky v posledním znění
18. Ústavní zákon č. 110/1998 Sb. o bezpečnosti České republiky
19. Vládní nařízení 175/1941 Sb., o úpravě poměru v českém tisku

20. Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech
21. Výnos č. 75/1939 Sb., o protektorátu Čechy a Morava
22. Zákon č. 142/1867 ř. z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v řadě říšské zastoupených
23. Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu Československého
24. Zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě
25. Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
26. Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky
27. Zákon č. 108/1933 Sb., o ochraně cti
28. Zákon č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony
29. Zákon č. 131/1936 Sb., o obraně státu
30. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
31. Zákon č. 94/1949 Sb., o vydávání rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací
32. Zákon č. 272/1949 Sb., o řízení výroby a distribuce v oboru působnosti ministra informací a osvěty
33. Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
34. Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích
35. Zákon č. 84/1968 Sb., kterým se mění zákon č. 81/1966
36. Zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků
37. Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi v aktuálním znění
38. Zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu v aktuálním znění
39. Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele v aktuálním znění
40. Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích v aktuálním znění
41. Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy v aktuálním znění
42. Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky v aktuálním znění
43. Zákon č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí

44. Zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím v aktuálním znění
45. Zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky v aktuálním znění
46. Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku v aktuálním znění
47. Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském v aktuálním znění
48. Zákon č. 231/2000 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání v aktuálním znění
49. Zákon č. 240/2000 Sb. o krizovém řízení a o změně některých zákonů v aktuálním znění
50. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích v aktuálním znění
51. Zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti v aktuálním znění
52. Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti v aktuálním znění
53. Zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky v aktuálním znění
54. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v aktuálním znění
55. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v aktuálním znění
56. Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích v aktuálním znění
57. Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů v aktuálním znění

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

1. Colman proti Spojenému Království 1993, stížnost č. 16632/90
2. Erbakan proti Turecku ze dne 6. 7. 2006, stížnost č. 59405/00
3. Handyside proti Spojenému království ze dne 7. prosince 1976, stížnost č. 5493/72
4. Mark Intern a Beerman proti Německu 1990, stížnost č. 10572/83
5. Observer a Guradian proti Spojenému království ze dne 26. 11. 1991, stížnost č. 13585/88
6. Özgür Gündem proti Turecku ze dne 16. 3. 2000, stížnost č. 23144/93
7. Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. 11. 1996, stížnost č. 17419/90

Judikatura Ústavního soudu České republiky

1. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 43/93 ze dne 12.4. 1994
2. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/95 ze dne 3. dubna 1996
3. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 154/97 ze dne 2. 2. 1998
4. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 139/98 ze dne 24. 9. 1998
5. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002
6. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 185/02 ze dne 14.7. 2004
7. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005
8. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 2/10 ze dne 30. 3. 2010
9. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1969/10 ze dne 27. 12. 2011
10. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2609/16 ze dne 11. 4. 2017
11. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 4022/17 ze dne 11. 6. 2018
12. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 474/19 ze dne 5. 11. 2019
13. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2696/21 ze dne 7. 12. 2021

Ostatní judikatura

1. Bosphorus Hava Yollari Turuzm proti Irsku § 156 – Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 30. července 1996
2. BVerfG, 15. 1. 1958, 1 BvR 400/51, BVerfGE 7, 198 – Lüth
3. Usnesení Nejvyššího správního soudu č. j. Ars 4/2019-53 ze dne 14. 7. 2020

Webové stránky a elektronické zdroje

1. Abrams v. United States, 250 U.S. 616 (1919) [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/250/616/case.html>
2. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL a more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime [online]. Brusel, 9.12.2021 [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/1_1_178542_comm_eu_crimes_en.pdf
3. ČSÚ: Sociální sítě používá v Česku téměř 5 milionu lidí [online]. 23.11.2021 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/11/csu-socialni-site-pouziva-v-cesku-temer-5-milionu-lidi/>

4. Definice dezinformací a propagandy [online]. [cit. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>
5. Dezinformační kampaně [online]. [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane.aspx>
6. DOLEČEK, Marek. Veřejnoprávní regulace reklamy [online]. 2018 [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/verejnopravni-regulace-reklamy-ppbi/4/>
7. Dokumenty a odkazy: Odkazy na instituce mediální gramotnosti a odhalování dezinformací [online]. [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane-dokumenty-a-odkazy-dokumenty-a-odkazy.aspx>
8. Dworkin R., Foreword, In: HARE, Ivan a James WEINSTEIN. Extreme Speech and Democracy. Oxford, [online]. 2009 [cit. 2021-10-28]. ISBN 9780199548781. Dostupné z: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199548781.001.0001/acprof-9780199548781-chapter-3>
9. Elektronický obchod – standardní pravidla EU [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/LSU/?uri=celex:32000L0031>
10. Evropská komise a IT společnosti představily kodex chování upravující boj proti online šíření nelegálních nenávistných projevů [online]. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/IP_16_1937
11. FAQ — Často kladené otázky [online]. [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://demagog.cz/stranka/faq>
12. FEIX, MICHAL. Zákaz cílené reklamy neprošel. Jak chtějí europoslanci změnit Akt o digitálních službách? [online]. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/clanky/zakaz-cilene-reklamy-neprosel-jak-chteji-europoslanci-zmenit-akt-o-digitalnich-sluzbach/?fbclid=IwAR02G9uNi16VYcuV2BxfITKHTTrVInSLWTvHI4kyFsyWUfArV2HztqK4o8pc>
13. First Amendment [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: https://www.law.cornell.edu/constitution/first_amendment

14. GOLDA, Jan. O kolik vzrostlo 6 největších světových společností v roce 2021 [online]. 29.12.2021 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://burzovnisvet.cz/nl-streda-wednesday/o-kolik-vzrostlo-6-nejvetsich-svetovych-spolecnosti-v-roce-2021/>
15. HADAŠ, Jiří. Dezinformace a fake news pohledem právních předpisů ve Spolkové republice Německo [online]. 13.5.2019 [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dezinformace-a-fake-news-pohledem-pravnich-predpisu-ve-spolkove-republice-nemecko-109322.html>
16. HORÁK, Jan. Dezinformace jako veřejný nepřítel. Vláda zvažuje, že je bude regulovat zákonem [online]. 1.12.2021 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/dezinformace-jako-verejny-nepritel-vlada-zvazuje-ze-je-bude/r~bacd51de511211ec8a900cc47ab5f122/>
17. JOHN, Milton. Areopagitica, with a Commentary by Sir Richard C. Jebb and with Supplementary Material [online]. Cambridge, 1918 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: http://files.libertyfund.org/files/103/1224_Bk.pdf
18. Komise navrhuje rozšířit seznam „trestných činů EU“ o nenávistné verbální projevy a trestné činy z nenávisti [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: https://czechia.representation.ec.europa.eu/komise-navrhuje-rozsirit-seznam-trestnych-cinu-eu-o-nenavistne-verbalni-projevy-trestne-ciny-z-2021-12-09_cs
19. KUBÍK, Jiří. Bradáčová: Za lži, urážky a nenávist na internetu budou padat tresty [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-bradacova-za-lzi-urazky-a-nenavist-na-internetu-budou-padat-tresty-184551>
20. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:cs:PDF>
21. Platón: Ústava [online]. 3. Praha: Oikoymenh, 2001 [cit. 2021-11-04]. ISBN 80-86005-28-6. Dostupné z: <http://socrates.c.sweb.cz/Semin%C3%A1%C5%99e/Filosofick%C3%BD%20semin%C3%A1%C5%99/K%20%C4%8Detb%C4%9B/1207%20Platon-%C3%9Astava.pdf>

22. POLEMIKA: Podivné postupy Evropských hodnot. Mluvme o bezpečnosti, ale bez ideologie [online]. [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/nazory/mluvme-o-bezpecnosti-ale-bez-ideologie.A161105_102245_In_nazory_sij
23. Návrh NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU a RADY o jednotném trhu digitálních služeb (akt o digitálních službách) a o změně směrnice 2000/31/ES [online]. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=COM%3A2020%3A825%3AFIN>
24. Návrh zákona proti šíření teroristického obsahu online [online]. 17.2.2022 [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/02/17/mv-pripravilo-navrh-zakona-proti-sireni-teroristickeho-obsahu-online/>
25. Nenávistné projevy na internetu a rozhodování českých soudů: Výzkum veřejného ochránce práv 2020 [online]. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/47-2019-DIS-PZ-Vyzkumna_zprava.pdf
26. NEUMAN, Ondřej. Jediná pravda o covidu aneb kdo je tu vlastně dezinformátor [online]. 17. 4. 2021 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/ondrej-neumann-jedina-pravda-o-covidu-aneb-kdo-je-tu-vlastne-dezinformator/>
27. Prohlášení Charty 77 [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/kddd/files/2015/03/Prohl%c3%a1%c5%a1en%c3%ad-Charty-77.pdf>
28. Report of the Human Rights Council on its twentieth session [online]. 3.8.2012 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-2_en.pdf, str. 23.
29. SCANLON, Thomas. A Theory of Freedom of Expression. Philosophy & Public Affairs [online]. 1972, 1972, 1(2) [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2264971>, str. 209–213.
30. Schenck v. United States, 249 U.S. 47 (1919) [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/249/47/>
31. SMLUVNÍ PODMÍNKY a ZÁSADY [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: https://www.facebook.com/policies_center

32. Sněmovní tisk 384/0 Novela z. - trestní zákoník: Důvodová zpráva [online]. 25.1.2019 [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=384&CT1=0>
33. Sněmovní tisk 384/1 Stanovisko vlády k tisku 384/0 [online]. 28.2.2019 [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=384&CT1=1>
34. Správce národní domény kvůli dezinformacím o Ukrajině zablokoval Aeronet a další proruské weby [online]. 25.2.2022 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/aktuality/spravce-narodni-domeny-kvuli-ukrajine-zablokoval-aeronet-a-dalsi-proruske-weby/>
35. Trestné činy z nenávisti [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti.aspx>
36. VILMER, Jean-Baptiste Jeangène; ESCORCIA, Alexandre; GUILLAME, Marine; HERRERA, Janaina. Information Manipulation - a Challenge for Our Democracies. France Diplomatie [online]. © Ministry for Europe and Foreign Affairs - 2019, publikováno 4. 9. 2018, 207 s. [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné z: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/information_manipulation_rvb_cle838736.pdf
37. Vláda schválila plán na čelení hybridním hrozbám. Určuje nástroje k ochraně významných zájmů státu [online]. 23.11.2021 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://ekonomickydenik.cz/vlada-schvalila-plan-na-celeni-hybridnim-hrozbam-urcuje-nastroje-k-ochrane-vyznamnych-zajmu-statu/>
38. VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/czc.pdf
39. Výroční zpráva BIS 2020 [online]. [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocnizpravy/2020-vz-cz-2.pdf>
40. What is hate crime [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://hatecrime.osce.org/>
41. Whitney v. California, 274 U.S. 357 (1927) [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/274/357/>